ONDERWIJS EN ONDERZOEK VOOR OORLOGSVOORBEREIDING. WAAR IS HET VRAAGTEKEN?'

Zwartboek militarisering hoger onderwijs

Stop Wapenhandel

LSVb
landelijke studentenvakbond

Zwartboek Militalisering hoger onderwijs
November 2026

Dit is een uitgave van de Landelijke Studentenvakbond (LSVb) en Stop Wapenhandel

Auteurs: Juliana Könning (LSVb), Mark Akkerman (Stop Wapenhandel)
Opmaak: Evy Kras, Elisa Geensen en Noah Vetter
Afbeelding voorpagina: Noah Giles-Woodd & Reggie Dragomir
Met bijdragen van Marjoca de Greef, Michiel Bot en enkele anonieme studenten

Landelijke Studentenvakbond
Postbus 1335
3500 BH Utrecht
lsvb@lsvb.nl
tel. 030-2316464

Stop Wapenhandel
Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
info@stopwapenhandel.org
tel. 020-6164684

November 2026

Voorwoord

Op 1 juli 2026 opende staatssecretaris van Defensie Derk Boswijk een dependance van het ministerie van Defensie op de campus van de TU Delft met de Orwelliaanse naam 'MIND Tech Centre' ('MIND staat voor Military Innovation by Doing') [1]. In zijn toespraak stelde Boswijk dat het tijd was om "de muren tussen Defensie en wetenschappers af te breken". De Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensieacademie was in maart 2026 al 'netwerklid' geworden van koepelorganisatie Universiteiten van Nederland (UNL), om "toegang te krijgen tot de kennis en expertise binnen de UNL-netwerken". En in september 2026 tekenden UNL en het ministerie van Defensie een letter of intent om de samenwerking nog verder te intensiveren [2].

De in dit zwartboek bijeengebrachte voorbeelden laten zien dat Boswijks uitspraak slechts een verdere aansporing is van een ontwikkeling die al enkele jaren geleden is ingezet. Een andere markering hiervan is het advies dat in 2024 werd uitgebracht door de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie (AWTI) – een officieel adviesorgaan van de overheid dat in de geest van de publiek-private samenwerking ook vertegenwoordigers van de wapen- en hightechindustrie onder haar leden telt: "Mobiliseer het gehele kennisecosysteem ten behoeve van defensie".

Over de wenselijkheid van het afbreken van de muren tussen de wetenschap, het leger en de wapenindustrie, of zelfs van de algehele mobilisatie van het 'gehele kennisecosysteem' heeft tot nu weinig fundamentele discussie plaatsgevonden. Pogingen om zo'n fundamentele discussie te voeren stuiten op felle weerstand, zowel vanuit de politiek en de samenleving als vanuit de universiteiten en de hbo's zelf.

Deze weerstand heeft een aantal van ons aan den lijve ondervonden. We hebben ook collega's die hun grote zorgen over de nieuwe samenwerkingen van hun instellingen met de wapenindustrie en het leger niet in het openbaar durven te delen. Kritiek raakt immers niet alleen aan de dominante ideologie dat, zoals Mark Rutte het uitdrukte, het noodzakelijk zou zijn "[to] turbo-charge our defence production and defence spending" [3]. De kritiek raakt ook enorme financiële belangen, die gevoelig liggen in tijden van voortdurend dreigende bezuinigingen op het hoger onderwijs. Bovendien zien sommige collega's de militarisering vooral als een mooie kans voor innovatie.

Terwijl de Amerikaanse president Eisenhower de term 'militair-industrieel complex' al in 1961 gemunt had om te waarschuwen voor de oneigenlijke invloed van de exponentieel groeiende wapenindustrie en het leger, zowel op de democratische besluitvorming over oorlog en vrede als op de vrijheid van denken aan de universiteiten, geldt de term 'militair-industrieel complex' voor sommige wetenschappers inmiddels zelfs als iets positiefs.

1. https://www.tudelft.nl/2026/tu-delft/samenwerken-aan-de-defensietechnologie-van-de-toekomst https://www.universiteitenvannederland.nl/actueel/nieuws/faculteit-militaire-wetenschappen-sluit-aan-bij-het-netwerk-van-universiteiten-van;
2. https://www.universiteitenvannederland.nl/actueel/nieuws/universiteiten-en-defensie-versterken-samenwerking-in-onderzoek
3. https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/2024/12/12/to-prevent-war-nato-must-spend-more

Zo schreef de nieuwe president van de International Science Council en UvA-hoogleraar Robbert Dijkgraaf, jarenlang het gezicht van de wetenschap op de Nederlandse televisie, februari 2025 in NRC: “Europa moet weer wennen aan de combinatie van onderzoek en oorlog. Het opbouwen van een moderne defensie-industrie vraagt ook een cultuuromslag binnen de wetenschap. In de Verenigde Staten weet men niet anders. In de naoorlogse jaren heeft altijd de helft van het Amerikaanse federale onderzoeksgeld een militaire bestemming gehad. Zonder deze innige verstrengeling van het militair-industrieel complex was er geen Silicon Valley of internet geweest. Ook in Israël kan de bloeiende startup-cultuur niet los gezien worden van de militaire macht” [4]. In het licht van de verwoesting die het Amerikaans-Israëlische militair-industriële complex de afgelopen jaren heeft aangericht klinken die woorden onheilsspellend.

De universitaire democratische mechanismen dekken niet de besluitvorming over deze ontwikkelingen aan de universiteiten, waar UNL in samenspraak met Colleges van Bestuur toe kan besluiten zonder verder overleg. Nieuwe publieke (leger/defensie) en private (AI, technologie enzovoort) institutionele actoren (en hun vertegenwoordigers) spelen een centrale rol bij het identificeren van en het aangaan van partnerschappen met universiteiten. Ook deze besluitvormings- en bestuursprocessen vallen buiten het normale toezicht van de overlegorganen binnen de universitaire structuur (waaronder de Universiteitsraad, de Faculteitsraden en de Ondernemingsraden). Deze processen zijn ook ondoorzichtig en vrijwel onzichtbaar; er zijn grote gaten in de democratische en verantwoordingsstructuren van de universiteiten die niet worden opgelost met vrijwel even onzichtbare ethische commissies voor samenwerking met derden; in plaats daarvan moet er breed academisch en maatschappelijk debat over gevoerd worden, en democratische controle hierop mogelijk gemaakt.

Naast de toenemende militarisering van universitair onderzoek, verwelkomen universiteiten en hogescholen onze nieuwe studenten op hun allereerste dag inmiddels met recruteringsstands voor het leger. Dit loopt van gerichte wervingscampagnes en posters in facilitaire ruimtes (zoals de toiletten) tot stands op carrièrebeurzen van de instelling tot digitale zichtbaarheid, met een budget van €26 miljoen in 2025 voor dergelijke wervingscampagnes [5]. Studenten die zich vaak in een financieel precaire situatie bevinden worden met studiepunten en soldij gestimuleerd om reservist te worden.

We hopen dat dit zwartboek een publiek zal vinden van mensen die onze zorgen zullen delen, zodat het een aanzet wordt voor de fundamentele discussie over de militarisering van onze instellingen die al veel eerder had moeten plaatsvinden. Zo’n fundamentele discussie zou Artikel 90 van de Grondwet (bevordering van de internationale rechtsorde) als uitgangspunt kunnen nemen, wetenschappers en studenten een hoofdrol laten spelen in de discussie, en een substantiële analyse kunnen maken van de risico’s van het ‘afbreken van de muren’ tussen de wetenschap en Defensie voor het vrije gebruik van onze ‘MINDS’ en voor ons vermogen om kennis te ontwikkelen die daadwerkelijk bijdraagt aan vrede en aan een rechtvaardige wereld voor iedereen.

[4] https://www.nrc.nl/nieuws/2025/11/25/militair-haasje-over-a4913408
[5] https://www.nrc.nl/nieuws/2025/11/25/militair-haasje-over-a4913408

Dr. Siobhan Airey, Erasmus Universiteit
Dr. Sruti Bala, Universiteit van Amsterdam
Dr. Saskia Blom, Fontys Hogescholen
Dr. Marguerite van den Berg, Universiteit Utrecht
Dr. Michiel Bot, Universiteit van Tilburg
Prof. dr. Sarah Bracke, Universiteit van Amsterdam
Dr. Yolande Jansen, Universiteit van Amsterdam
Elias König, MA, Universiteit Twente
Dr. Gjovalin Macaj, Universiteit Leiden
Dr. Nawal Mustafa, Universiteit van Amsterdam
Dr. Judith Naeff, Universiteit Leiden
Dr. Rogier van Reekum, Erasmus Universiteit
Prof. dr. Sander Otte, TU Delft
Dr. Anand Sheombar, Hogeschool Utrecht
Prof. dr. Willem Schinkel, Erasmus Universiteit
Dr. Mikki Stelder, Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. Amade M'Charek, Universiteit van Amsterdam

Inhoudsopgave

IVoorwoord
Inleiding
- Hoofdstuk 1 – Van onderzoek tot werving: de normalisering van militairen in het onderwijs
    - Lessen van acties tegen banden met Israël
- Hoofdstuk 2 – De praktijk: militarisering in het hoger onderwijs
    - Militarisering op universiteiten
        - Tilburg University: STEADFAST - minidrones voor militaire besluitvorming
        - Rijksuniversiteit Groningen: Veiligheidscampus Assen
        - Vrije Universiteit: Centrum Defensie en Weerbare Samenleving, bijdrage aan wereldvrede?
        - Wageningen University & Research: biosensoren voor grensbewaking
        - Universiteit Twente: militaire en dual-use startups
        - Universiteit van Amsterdam: wetenschapper of militair?
        - Universiteit Leiden: militaire minor en Nationale Weerbaarheidstraining
        - TU Eindhoven: fotonische chips voor Defensie binnen kluwen van samenwerkingen
        - TU Delft: schimmig innovatiecentrum Defensie
        - Radboudumc: militarisering van de academische gezondheidszorg
        - Erasmus Universiteit Rotterdam: sneuvelbereidheid onderzoeken
        - Universiteit Maastricht: civiele innovaties scouten voor Defensie
        - Universiteit Utrecht: EU-aanbestedingsregels oprekken voor de Nederlandse wapenindustrie
    - Militarisering op hogescholen
    - Mbo's: 15-jarigen opleiden voor Defensie

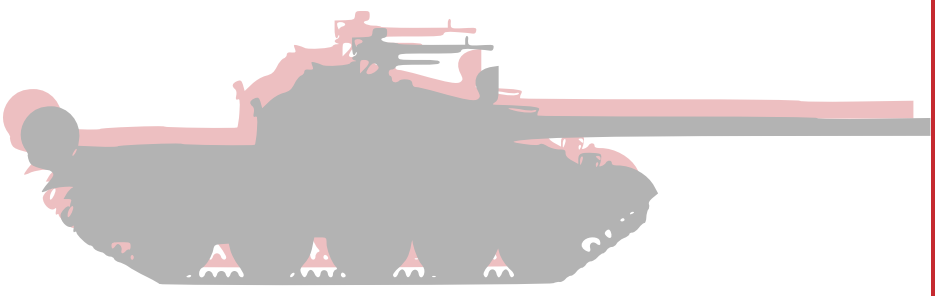
Conclusie

Inleiding

'Samen voorwaarts', dat is de titel van de Defensienota 2026, waarin de regering-Jetten haar militair beleid voor de komende jaren uitstippelt [6]. Naast een forse uitbreiding van de krijgsmacht, zowel in personele als fysieke zin, en een lange rij geplande wapenaankopen kenmerkt deze visie zich ook door dat woord 'samen'. Politici en militairen laten niet na, met veel paniekzaaierij, te benadrukken dat de hele samenleving zich verantwoordelijk moet voelen voor oorlogsvoorbereiding. Dit vertaalt zich onder meer in druk op allerlei maatschappelijke actoren om een bijdrage te leveren, of het nu gaat om ziekenhuizen, kerken, spoorwegen of individuele burgers.

Hogeronderwijsinstellingen werken in dit kader in toenemende mate samen met onder meer het Ministerie van Defensie en de wapenindustrie. De Landelijke Studentenvakbond (LSVb) en haar lidbonden slaan de handen ineen met Stop Wapenhandel en anderen in de vredesbeweging om deze militarisering in kaart te brengen. Dit zwartboek is het resultaat van een eerste inventarisatie die probeert de manieren van samenwerking en de problemen die daarbij opdoemen op een rij te zetten. Hoofdstuk 1, voornamelijk afkomstig van de LSVb, geeft een analyse van de hoofdlijnen van recente ontwikkelingen. Hoofdstuk 2 richt zich op de praktische invulling van samenwerking en militarisering, primair geschreven door Stop Wapenhandel.

Heb je meer informatie over militarisering op jouw universiteit of hogeschool? Of kun je hulp gebruiken bij onderzoek of actie tegen samenwerking met Defensie of de wapenindustrie? Neem dan contact op, zie de adresgegevens aan de binnenkant van de cover.

[6] https://www.defensie.nl/onderwerpen/d/defensienota

Kom in actie!

Op 27 september 2026 organiseerde de Landelijke Studentenvakbond samen met de Nieuwe Vredesbeweging en FNV Young & United een protest genaamd ‘Stop de Oorlogskoorts’. Dat protest was het startschot van een nieuwe golf van verzet tegen militarisering. De acties verspreiden zich nu door heel Nederland. Lokale actiecomités organiseren zich op en rond scholen en universiteiten, met 20 november als volgende actiedag.

Op die dag zijn er bij onderwijsinstellingen door het hele land walk-outs. De eisen verbonden aan deze actie zijn:

1. Geen enkele vorm van dienstplicht
Geen gedwongen enquêtes, keuringen of trainingen. Geen militaire dienst, en ook geen maatschappelijke dienstplicht als alternatief. Geen boete of gevangenisstraf voor wie weigert.

2. Geen militairen op onze scholen
Er moet een einde komen aan alle militaire werving en propaganda op scholen en campussen. Ook moet de militaire sturing van onderwijs en onderzoek stoppen en moeten alle banden van onderwijsinstellingen met Defensie en de wapenindustrie openbaar gemaakt worden. Wij hebben recht op vrij, onafhankelijk onderwijs dat ons voorbereidt op de toekomst, niet op oorlog.

3. Investeer in onze toekomst, niet in wapens
We accepteren geen enkele bezuiniging op onderwijs, zorg, sociale zekerheid, klimaatbeleid en huisvesting om militarisering te betalen. We accepteren geen hogere lasten of afbraak van studenten- en arbeidsrechten voor militaire belangen. We eisen juist grootschalige investeringen in een veilige, duurzame en betaalbare toekomst, en zullen niet stoppen met actievoeren tot dat gebeurt.

Onze vrijheden, rechten en voorzieningen zijn door collectieve actie tot stand gekomen. Staan ze onder druk, dan is het tijd om opnieuw in actie te komen. Ook na 20 november gaan de acties door.

De **Landelijke Studentenvakbond** houdt zich bezig met het thema militarisering omdat de vorm die het aanneemt een diepgaande invloed heeft op onderwijs en het leven van studenten. Ons wordt vaak gevraagd op welke manieren studenten en onderwijs geraakt worden door militarisering, dit document vormt een antwoord op die vraag. De almaar stijgende defensieuitgaven treffen jongeren in het algemeen, onder meer doordat investeringen in huisvesting, klimaat en sociale voorzieningen uitblijven of zelfs worden teruggeschroefd. Daarnaast hebben ze specifieke gevolgen voor het onderwijs en voor studenten.
De focuspunten van de LSVb zijn: de wervingscampagnes op onderwijsinstellingen, de plannen voor toenemende verplichtingen rondom militaire dienst voor jongeren (en dus studenten), en de sturing en financiering van onderzoek en onderwijs vanuit Defensie en de wapenindustrie. Met name dit laatste is de basis geweest voor de samenwerking met Stop Wapenhandel en heeft geleid tot de totstandkoming van dit document. Het document legt de structurele vormen van de militarisering bloot en is daarmee een belangrijke bron voor begrip en een belangrijk middel voor het aankaarten van de problematiek van militarisering van het vervolgonderwijs. De LSVb vindt de propagandistische en eenzijdige beeldvorming over de diverse vormen van militarisering beangstigend en ziet hoe het publieke debat achterloopt op militaristische wetstrajecten. Gezien de razendsnelle en zorgwekkende vormen die deze ontwikkelingen aannemen, is dit document een belangrijke stap in de broodnodige informatievoorziening.

Stop Wapenhandel is een onafhankelijke onderzoeks- en actiegroep die zich richt op de Nederlandse en Europese wapenindustrie, wapenhandel en militarisering. Daarbij wordt ook regelmatig de betrokkenheid en rol van met name universiteiten onder de loep genomen. Samen met Solid Sustainability Research en de European Legal Support Center stond Stop Wapenhandel aan de basis van de ‘Academic Complicity’-websites die een overzicht geven van samenwerking tussen universiteiten in diverse Europese landen en Israëlische entiteiten, en ondersteunde studenten en staf bij verder onderzoek.
In het kader van langlopend onderzoek naar en campagne tegen de militarisering van grenzen publiceerden Stop Wapenhandel en het Transnational Institute (TNI) in het voorjaar van 2026 het rapport ‘Border Labs: How Universities Power Europe’s Border Regime’, dat de betrokkenheid van universiteiten bij het Europese grensbewakings- en controleregime op een rij zet en diverse problemen identificeerde, bijvoorbeeld ten aanzien van ethische checks, die ook in dit rapport opdoemen. Stop Wapenhandel pleit voor duurzame veiligheid, niet gebaseerd op militaire macht en afschrikking maar op het oplossen van oorzaken van conflicten. Hogeronderwijsinstellingen kunnen daarbij een belangrijke rol spelen, in plaats van de spiraal van militarisering en oorlogsvoorbereiding te versterken.

Hoofdstuk 1 – Van onderzoek tot werving: de normalisering van militairen in het onderwijs

In een analyse over academische vrijheid in Nederland uit 2021 benadrukt de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) dat genoeg financiële ruimte voor ongebonden onderzoek noodzakelijk is om academische vrijheid te waarborgen en dat het risico op “onwenselijke afhankelijkheden” en “beïnvloeding” zoveel mogelijk moet worden beperkt [7]. In 2025, laat de Academic Freedom Monitor van het Europees Parlement zien dat Nederland “een ondergemiddeld niveau van academische vrijheid heeft”[8] en in een recent uitgebracht rapport waarschuwt de KNAW dat de academische vrijheid in Nederland in toenemende mate onder druk staat: “[O]p Europese lijstjes voor academische vrijheid scoort Nederland steeds slechter”[9]. Het toont een verontrustende tendens. Als een van de oorzaken wijst de KNAW – keer op keer – naar de wijze waarop we in Nederland onderzoek financieren. Het vergroot de afhankelijkheid van opdrachtonderzoek, en de daarbij behorende financiering [10].

We hebben het hier over tweede en derde geldstromen en het gevaar van een te grote afhankelijkheid van opdrachtonderzoek. De tweede geldstroom, van wetenschappelijke organisaties als de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de KNAW, wordt vaak verkregen in zeer arbeidsintensieve landelijke competities en omvat subsidies voor specifiek onderzoek. De derde geldstroom, voor onderzoek in opdracht, bestaat onder andere uit inkomsten van non-profit organisaties, maar ook van bedrijven zoals wapenfabrikant Thales [11] en overheidsinstanties, zoals de Europese Unie en het ministerie van Defensie.

Terwijl universiteiten de eerste geldstroom, de rijksbijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), naar eigen inzicht kunnen besteden – onder meer aan ongebonden onderzoek en goed onderwijs – is die vrijheid er niet bij de tweede en derde geldstromen. Bovendien moeten universiteiten bij opdrachtonderzoek een deel van de kosten uit eigen middelen bijleggen. Van de rijksbijdrage hebben universiteiten naar schatting circa €1,5 miljard in 2020 besteed aan opdrachtonderzoek en dit steeg naar €1,7 miljard in 2024 [12]. Door deze vorm van financiering, matching, wordt een deel van de rijksbijdrage, die ruimte moet bieden aan ongebonden onderzoek, toch gebruikt voor onderzoek gefinancierd door de tweede en derde geldstromen, dus door onder andere het ministerie van Defensie en grote wapenbedrijven als Airbus en Thales. De bezuinigingen die hogescholen en universiteiten de afgelopen jaren hebben getroffen en die hen ook nu weer boven het hoofd hangen, “kunnen

[7] https://storage.knaw.nl/2022-05/20210217-webversie-advies-Academische-vrijheid.pdf
[8] https://d2y7tnbi225lw.cloudfront.net/2025-05/20250515-academische-vrijheid-web.pdf
[9] https://www.knaw.nl/publicaties/vrijheid-verankerd-naar-een-versterkte-juridische-borging-van-academische-vrijheid
[10] https://storage.knaw.nl/2022-08/20180313-Briefadvies-Vrijheid-van-wetenschapsbeoefening-in-Nederland.pdf (2018); https://storage.knaw.nl/2022-05/20200129-evenwicht-in-het-wetenschapssysteem.pdf (2019); https://storage.knaw.nl/2022-05/20210217-webversie-advies-Academische-vrijheid.pdf (2021); https://d2y7tnbi225lw.cloudfront.net/2025-05/20250515-academische-vrijheid-web.pdf (2025); https://d2y7tnbi225lw.cloudfront.net/2026-10/20261014-Advies-Vrijheid-verankerd-Naar-een-versterkte-juridische-borging-van-academische-vrijheid-def.pdf (2026).
[11] Thales staat op de 15e plaats in de Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) ranglijst 2024 van de 100 grootste wapenproducenten en aanbieders van militaire diensten ter wereld. https://www.sipri.org/visualizations/2026/sipri-top-100-ranking-2024. In 2023 verkocht Thales operationele ondersteuningssystemen voor surveillance- en aanvalsdrones die worden ingezet tegen Palestijnse burgers. https://disclose.ngo/en/article/france-equips-israeli-armed-drones-as-the-war-rages-in-gaza
[12] https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/wetenschap/gezond-en-sterk-fundament/matchingdruk

hen dwingen opleidingen in puur economische termen te beoordelen" [13]. Terwijl onderwijsinstellingen kampen met geldgebrek, worden er miljarden extra uitgetrokken voor Defensie. Volgens voormalig AWTI-raadslid Jos Benschop biedt deze nieuwe aandacht voor Defensie kansen voor het hoger onderwijs en het onderzoek [14]. En die 'kansen' worden inmiddels volop aangegrepen. De koepel- en werkgeversorganisatie Universiteiten van Nederland (UNL) en het ministerie van Defensie hebben in een intentieverklaring (september 2026) vastgelegd dat zij intensief willen gaan samenwerken op het gebied van onderzoek.

Op de website van UNL zegt voorzitter Caspar van den Berg: "Door samen te werken met Defensie kunnen we de kennis van universiteiten beter benutten voor een veilig en weerbaar Nederland"[15]. Dat hiermee de weerbaarheid van de universiteiten wordt aangetast en de broodnodige financiering voor ongebonden onderzoek verder wordt teruggeschroefd, blijft hier buiten beschouwing. Van den Berg zegt weliswaar dat de "academische vrijheid en wetenschappelijke onafhankelijkheid als vanzelfsprekende uitgangspunten" overeind blijven, maar hij geeft geen enkele reden om aan te nemen dat de voorgenomen intensivering van de samenwerking met Defensie niet zal leiden tot verergering van de problemen rond academische vrijheid die de KNAW in de bovengenoemde rapporten signaleert.

Maar Van den Berg weet natuurlijk wel hoe het zit. In een inleidende toespraak voor het symposium 'Politieke Autocratie en Academische Vrijheid' georganiseerd door de KNAW en het NIAS, legt hij precies de vinger op de zere plek door te zeggen dat universiteiten die sterk inzetten op marktdenken en klantgerichtheid kleurloos worden, omdat zij hierdoor fundamenteel en nieuwsgierigheidsgedreven onderzoek verliezen, en het zelfbewustzijn om een eigen stem te laten horen. Hij zegt ook: "Wanneer universiteiten onder druk komen te staan, is dat nooit alleen een probleem voor wetenschappers. Het is een signaal dat de hele samenleving in gevaar is. Vrije wetenschap en universiteiten zijn de kanarie in de kolenmijn van de democratie: als de vrije wetenschap kwetsbaar is of kwetsbaar gemaakt wordt, is dat een graadmeter van hoe het gesteld is met onze vrijheid, onze veiligheid en uiteindelijk onze beschaving" [16].

De vrije wetenschap is niet alleen de kanarie in de kolenmijn. Het belang van wetenschap en kritisch en onafhankelijk onderzoek voor een goed functionerende democratie kan niet genoeg worden benadrukt. De invloed van Defensie op onderzoek door financiering en thematische sturing tast – alleen al door het gebruik van geld dat ruimte kan creëren voor ongebonden onderzoek – de academische vrijheid aan en ondermijnt daarmee van binnenuit de democratie. Daarom is het voor de hele samenleving relevant dat wetenschaps- en onderwijsinstellingen ruimte krijgen voor onderzoek "onafhankelijk van de belangen van politiek, overheid of bedrijfsleven" [17].

Waarom is er dan op bestuurlijk niveau zo weinig kritische aandacht voor de inbedding van Defensie in onze onderzoeks- en onderwijsinstellingen? En waarom zien we dat ook grote

[13] https://d2y7tnbi225lw.cloudfront.net/2026-10/20261014-Advies-Vrijheid-verankerd-Naar-een-versterkte-juridische-borging-van-academische-vrijheid-def.pdf
[14] https://advalvas.vu.nl/wetenschap-onderwijs/laat-universiteiten-voor-defensie-werken/
[15] https://www.universiteitenvannederland.nl/actueel/nieuws/universiteiten-en-defensie-versterken-samenwerking-in-onderzoek
[16] https://www.universiteitenvannederland.nl/files/publications/CBERG%20speech%20AcadVrijheid%20KNAW%2023092025.pdf

invloedrijke wetenschappelijke organisaties zoals de NWO intensieve samenwerking met Defensie aanprijzen en aangaan en subsidiestromen richting militair en dual use-onderzoek verleggen?[18]

De MBO Raad en de Vereniging Hogescholen hebben in 2025 al getekend voor samenwerking met Defensie [19] en op het mbo zijn al langer leerlijnen die jongeren vanaf 15 jaar voorbereiden op een baan als infanterist of marinier bij de krijgsmacht [20]. Naast de invloed op onderzoek en onderwijs krijgt Defensie ook voor het werven van nieuwe rekruten steeds vaker toegang tot universiteiten en hogescholen via open dagen, banenmarkten en gastcolleges; op de campus van de TU Delft heeft Defensie een eigen "uitvalsbasis"[21]. Het gevolg is dat de fysieke aanwezigheid van militairen in uniform op onderwijsinstellingen gewoner wordt. Deze normalisering volgt een oude wervingslogica: voorbeeld doet volgen. Dat zou ook kunnen bijdragen aan het draagvlak voor het overheidsplan om de opkomstplicht naar Zweeds model stapsgewijs te herinvoeren.

Het plan om de opkomstplicht opnieuw in te voeren heeft niet alleen de studentenbonden maar ook de militaire bonden gealarmeerd. Arjen Rozendal van de Algemene Federatie van Militair en Burger Personeel (AFMP) waarschuwt: "We hebben de capaciteit niet om die jongeren 1 of 2 jaar op te leiden en ze daarna ook nog zinnig aan het werk te houden. En bovendien: die jongeren weten na een basisopleiding alleen hoe je moet marcheren en hoe je een schot moet lossen". Volgens Rozendal win je een oorlog niet meer met "kanonnenvoer"[22]. Waarom zet de regering daar dan toch op in?

AWTI buigt zich – in lijn met de militaire focus van zowel het kabinet Schoof als het kabinet Jetten – over de vraag: "Hoe moet Nederland defensieonderzoek en -innovatie inrichten?," [23] niet over de vraag of het wenselijk is dat Defensie zo diep doordringt in onze onderwijsinstellingen en de ruimte krijgt om onze democratie van binnenuit te eroderen.

Bas Bijlsma, directeur van de Democratie Monitor, wijst erop dat investeren in Defensie zinloos is als de democratie faalt. Hij verwijst nota bene naar de openingsparagraaf van het NAVO-verdrag, waarin democratie wordt genoemd als voorwaarde voor vrijheid, veiligheid en voorspoed. Het verdrag verplicht staten, nog ruimschoots voor we aanbelanden bij 'een aanval op een wordt beschouwd als een aanval op allen,' om vreedzame en vriendschappelijke internationale betrekkingen te bevorderen juist door hun vrije instellingen te versterken. Maar, zegt Bijlsma, "waar de miljarden voor defensie ons nu om de oren vliegen, wordt de democratie verwaarloosd" [24].

Intussen wordt er in hoog tempo gewerkt aan een Wet op de defensiegereedheid (Wodg). Zodra die in werking treedt, wordt de democratische inspraak als het gaat om activiteiten

[17] https://d2y7tnbi225lw.cloudfront.net/2026-10/20261014-Advies-Vrijheid-verankerd-Naar-een-versterkte-juridische-borging-van-academische-vrijheid-def.pdf
[18] https://www.nwo.nl/samenwerking-ministerie-van-defensie
[19] https://www.defensie.nl/nieuws/20251117-defensie-wil-langdurige-samenwerking-met-civiele-opleidingssector
[20] https://veva.nl/vakrichtingen/grondoptreden
[21] https://delta.tudelft.nl/article/hogescholen-willen-graag-het-leger-lesgeven-universiteiten-werken-aan-raamovereenkomst
[22} https://www.afmp.nl/files/Uploads/Files/oplinie_02_2022_iPad.pdf
[23] https://www.awti.nl/documenten/2024/10/10/kennisoffensief-voor-defensie

van Defensie ingeperkt, waarmee de Nederlandse democratie nog verder verzwakt wordt. De Wodg maakt het mogelijk om andere wettelijke kaders opzij te schuiven en Defensie krijgt ingrijpende, zelfstandige bevoegdheden om beslissingen te nemen die verregaande invloed kunnen hebben op de omgeving waarin we wonen, studeren, werken en leven en om persoonsgegevens te verzamelen en te verwerken, zoals gegevens over seksuele gerichtheid en het lidmaatschap van een vakbond [25]. Bovendien mogen die gegevens worden gedeeld met buitenlandse mogendheden, zoals de Verenigde Staten. Als grondslag daarvoor volstaat de vaag omschreven 'noodzakelijkheid'. Wanneer iets noodzakelijk is, bepaalt de minister van Defensie [26].

Het onderhouden van onze democratie is ook een veiligheidsbelang, zegt ook Bijlsma [27]. Waarom kiezen de hierboven genoemde wetenschaps- en onderwijsbesturen en organisaties ervoor om dit veiligheidsbelang volledig te laten ondersneeuwen door oorlogsretoriek?

Een dominant argument is de dreiging van buitenaf. En dit wordt via uiteenlopende (overheids)kanalen gepropageerd. Onder 'Oorzaken en Gevolgen van Dreiging in Nederland' legt de Rijksoverheid de nadruk op de dreiging van andere staten: "De veiligheid en vrijheid in Nederland zijn lang niet zo kwetsbaar geweest. Spanningen tussen landen zijn toegenomen," [28]. Het Ministerie van Defensie zegt: "We leven in Nederland niet in oorlog, maar ook niet meer in vrede. Nederland moet zich daarom beter voorbereiden op een ernstige verstoring van de samenleving" [29]. Dit dreigende beeld wordt nog eens goed in de verf gezet door de de niet mis te verstane uitspraak tijdens het debat over de defensiebegroting van vicepremier en minister van Defensie Dilan Yeşilgöz: "Rusland is onze vijand". Met als dieptepunt de bangmakerij van Navo-baas Mark Rutte, die in januari 2025 in het Europees Parlement ook zwaar geschut inzette door de volgende keuzes te geven aan de lidstaten: hun defensie-uitgaven drastisch verhogen, Russisch leren of vertrekken naar Nieuw-Zeeland [30]. Het dreigingsdiscours is alomtegenwoordig en wordt ook klakkeloos overgenomen door instellingen voor wie het niet zo vanzelfsprekend is om een dreigingsinschatting te maken. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) bijvoorbeeld: "De internationale veiligheidssituatie is de afgelopen jaren in hoog tempo verslechterd. Dit raakt ook Nederland" [31]. Maar ook de NWO: "De dreigingen in de wereld nemen alsmaar toe: van conflicten tot buitenlandse inmengingen die onze veiligheid, economie, infrastructuur en waarden bedreigen"[32], en de AWTI: Vrede is niet vanzelfsprekend. (...) technologische ontwikkelingen en de toename van hybride dreigingen vervagen de grens tussen oorlog en vrede [33].

Lauren Gould, universitair docent conflictstudies aan de Universiteit Utrecht, legt uit dat de toenemende investeringen in Defensie gelegitimeerd moeten worden: "Hiervoor moet je een

[24] https://www.trouw.nl/opinie/opinie-investeringen-in-defensie-zijn-zinloos-als-de-democratie-faalt~be8087da/
[25] https://stopwapenhandel.org/wodg-analyse/
[26] https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-wij-jongeren-weigeren-ons-leven-beschikbaar-te-stellen-aan-een-oorlogspolitiek-die-wij-afwijzen~bb2c771a/
[27] https://www.trouw.nl/opinie/opinie-investeringen-in-defensie-zijn-zinloos-als-de-democratie-faalt~be8087da/
[28] https://www.rijksoverheid.nl/themas/recht-veiligheid-en-defensie/dreiging-in-nederland/oorzaken-en-gevolgen-van-dreiging-in-nederland
[29] https://www.defensie.nl/onderwerpen/v/verdedigen-nederland-en-navo-grondgebied/vanuit-een-sterke-samenleving
[30] https://www.ad.nl/video/productie/rutte-meer-geld-naar-defensie-anders-kunnen-we-beter-russisch-leren-of-vertrekken-naar-nieuw-zeeland~1063314
[31] https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/v/veilig-erfgoed/verhogen-weerbaarheid-tegen-militaire-en-hybride-dreiging

groot dreigingsbeeld neerzetten" [34]. Maar waarom wordt de dreiging van buitenaf zo zwaar aangezet, terwijl de dreiging van binnenuit wordt verwaarloosd? En waarom worden dreigingen groot gemaakt om vervolgens met oplossingen te komen die geen oplossingen zijn? Hoe gaan infanteriegevechtsvoertuigen en deep precision strike munitie voor F-35 [35] en een onvrijwillig, slecht opgeleid leger helpen tegen cyberaanvallen? Het woord 'vijand', waarmee de minister van Defensie Rusland betitelt, wordt doorgaans alleen gebruikt voor partijen waarmee je in een staat van oorlog bent of als je een militaire confrontatie verwacht of zoekt. Maar er is geen realistische onderbouwing voor het idee dat een inval in Nederland aanstaande is en een aanval op Rusland is evenmin aan de orde [36].

De volgende vragen dienen zich aan: Wie hebben baat bij deze oorlogskoorts? Wie verdienen hieraan? Het antwoord is duidelijk: naast de oliemaatschappijen die profiteren van de oliecrisis die gepaard gaat met oorlog, [37] is het de wapenindustrie die het meest profiteert van de enorme golf van bewapening en militarisering en de afgelopen jaren hun winsten en beurskoersen omhoog zag schieten [38]. Wapenbedrijven ontvangen steeds meer financiële en organisatorische steun van zowel de Nederlandse overheid als de EU en worden steeds vaker betrokken bij besluitvorming [39]. Terwijl bedrijven die profiteren van oorlog en bewapening enorme winsten boeken, wordt er bezuinigd op onderwijs, zorg en huisvesting.

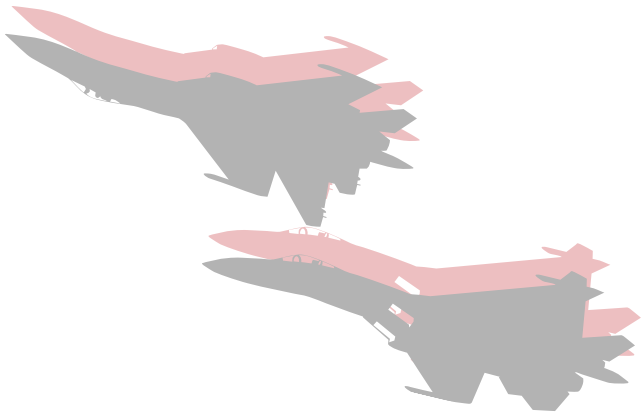
De anticorruptieorganisatie Transparency International Nederland (TI-NL) stelt dat het verhoogde budget van Defensie en de daarmee gepaard gaande drang om snel aan te kopen grote risico's op fraude en corruptie met zich meebrengen [40]. Onderzoek van de Algemene Rekenkamer uit 2026 laat zien dat er in totaal € 4,3 miljard "aan fouten en onzekerheden in de aangegane verplichtingen" is geconstateerd. De Rekenkamer constateert bovendien dat Defensie geen beleid heeft om fraude en corruptie te voorkomen, of zelfs maar te signaleren, laat staan aan te pakken. Gezien de omstandigheden waarin Defensie nu werkt, is onvoldoende aandacht voor fraude en corruptie volgens de Rekenkamer onaanvaardbaar [41].

Even onaanvaardbaar is het dat op bestuurlijk niveau de vraag uitblijft of het verantwoord is om Defensie zoveel invloed te geven op ons onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Ook het eerder aangehaalde adviesrapport van de AWTI gaat eraan voorbij dat er op universiteiten een uitgebreide discussie gaande is over de wenselijkheid van samenwerking met Defensie en wapenbedrijven. De acties tegen banden met Israëlische defensie- en onderzoeksinstellingen en tegen militarisering wijzen erop dat een deel van de studenten en stafleden zeer kritisch is over dergelijke samenwerkingen [42]. Het in twijfel trekken van 'vanzelfsprekendheden' en een kritische houding zijn kernwaarden van academisch

[32] https://www.nwo.nl/samenwerking-ministerie-van-defensie
[33] https://www.awti.nl/documenten/2024/10/10/kennisoffensief-voor-defensie
[34] https://dekanttekening.nl/samenleving/zorgen-over-militarisering-van-de-universiteit-weinig-ruimte-voor-kritiek/
[35] https://www.defensie.nl/magazines/materieelgezien/2026/editie-7/02-prinsjesdag-een-miljardeninvestering-in-materieel-en-innovatie
[36] https://www.utoday.nl/opinion/74849/werk-niet-samen-met-defensie-of-de-wapenindustrie
[37] https://www.greenpeace.org/nl/klimaat-categorie/73901/oliemaatschappijen-maken-dagelijks-miljoenen-extra-winst-door-gestegen-brandstofprijzen-2/
[38] https://www.sipri.org/yearbook/2026/05
[39] https://www.nidv.eu/nieuws/defensievisie-2035-nieuwe-kansen-om-te-winnen/; https://enaat.org/wp-content/uploads/2023/12/ENAAT-Report-WarLobby2WarEconomy_Sept2023-FINAL.pdf
[40] https://www.transparency.nl/nieuws/2026/06/defensie-ontbeert-fraude-en-corruptiebeleid/
[41] https://www.rekenkamer.nl/documenten/2026/05/20/vo-2025-def

onderwijs. Het is daarom raadzaam om studenten en staf te betrekken bij de vraag of het een goed idee is dat Defensie zich nestelt in de schoot van onderzoeks- en onderwijsinstellingen.

De academische wereld is vaak een geliefd doelwit van pogingen tot beïnvloeding, omdat historisch gezien universiteiten belangrijke pro-democratische broeinesten zijn, waar kritiek op de politiek en maatschappelijk verzet wordt aangemoedigd [43]. Dat studenten zich verzetten tegen oorlog en oorlogszucht is ook niets nieuws. In de jaren zestig en tachtig voerden ook zij de vredesprotesten mede aan. Nu militarisering doordringt tot in elke hoek van ons onderwijs, van studentenwerving tot onderzoekssturing, en onze kritiek daarop geen plek krijgt in het publieke debat, komen wij in actie. We willen niet gedwongen meewerken aan een oorlog, maar binnen en buiten de muren van onze scholen en universiteiten werken aan duurzame vrede.

[42] https://www.utoday.nl/opinion/74849/werk-niet-samen-met-defensie-of-de-wapenindustrie
[43] Angelo Vito Panaro, "Autocratization through academic capture: when and how would-be autocrats threaten academic freedom." International Journal of Educational Research 138 (2026): 102984.

Lessen van acties tegen banden met Israël

Universiteiten, en in mindere mate hogescholen, waren de afgelopen jaren brandpunten van protest tegen de oorlog in Gaza en breder Israëlisch onderdrukkend optreden, bijvoorbeeld op de Westelijke Jordaanoever. In navolging van de al langer lopende oproep tot een academische boycot vanuit de BDS-campagne richtte deze zich voor een belangrijk deel op samenwerking met Israëlische universiteiten, die zich door nauwe samenwerking met de Israëlische krijgsmacht en wapenindustrie medeplichtig maken aan genocide en onderdrukking, en daarnaast op andere Israëlische entiteiten en internationale wapenbedrijven die aan Israël leveren [44].

Zowel de vormen van samenwerking die hierbij opduiken als de problemen om die samenwerkingen aan te kaarten en tegen te gaan lopen grotendeels parallel met de zaken die in dit rapport beschreven worden. Er is sprake van tekortschietende transparantie, tekortschietende ethische toetsing van projecten, misinformatie en propaganda en gebrek aan inspraak. De vele acties dwongen Colleges van Bestuur, die zich liever op de vlakte hielden, stappen te zetten, maar vaak resulteerde dat in loze beloften, vage toezeggingen, afschuiven naar tandeloze onderzoeks- en heroverwegingscommissies en het instellen van onduidelijke criteria voor samenwerking. Ook wat dat laatste betreft kan dit als een waarschuwing gelden voor studenten en stafleden die opkomen tegen militarisering: universiteitsbesturen goochelen met vage commissies, onduidelijke criteria en de reikwijdte ervan om in de praktijk samenwerking, en het starten van nieuwe projecten, zoveel mogelijk door te kunnen laten gaan.

Waar de Universiteit Utrecht in het najaar van 2026 liet weten zich terug te trekken uit een door de EU gefinancierd onderzoeksproject vanwege de deelname van het Israëlische Ministerie van Gezondheid, kwamen er in dezelfde periode berichten uit Amsterdam (VU), Delft en Leiden over voortgezette samenwerking of nieuwe projecten [45]. Een jaar eerder achterhaalden studenten, in samenwerking met Stop Wapenhandel, dat de Rijksuniversiteit Groningen (coördinator) en de Technische Universiteit Eindhoven een nieuw door de EU gefinancierd onderzoeksproject over energiezuinige computers (REACT) waren gestart met onder meer de Israëlische universiteit Technion.

Nog los van het feit dat samenwerken met deze universiteit, diep verweven met het Israëlische militair-industrieel complex, op zich al ondenkbaar zou moeten zijn, bleek dat de projectleider bij Technion, Shahar Kvatinsky, naast hoogleraar ook als luitenant-kolonel als reservist in het Israëlische leger dient, en in die rol onder meer in Gaza actief was. Kvatinsky gebruikt zijn platform als wetenschapper bovendien voor het uitdragen van zijn extremistische visie, zo pleitte hij er bij de legerleiding voor geen humanitaire hulp in Gaza-Stad meer toe te laten [46].

[44] https://bdsmovement.net/academic-boycott; Maya Wind (2024) 'Towers of Ivory and Steel: How Israeli Universities Deny Palestinian Freedom'. Verso; https://jacobin.com/2024/02/israel-universities-palestine-apartheid-academia; https://academiccomplicity.eu/; https://afsc.org/gaza-genocide-companies

[45] http://dub.uu.nl/nl/nieuws/uu-trekt-zich-terug-uit-europees-onderzoek-met-israel; https://advalvas.vu.nl/wetenschap-onderwijs/vu-keurt-twee-nieuwe-samenwerkingen-met-israelische-partners-goed-onduidelijk-wat-er-met-bestaande-samenwerkingen-gebeurt/; https://delta.tudelft.nl/article/tu-gaat-door-met-meeste-israel-samenwerkingen-maar-afweging-blijft-ondoorzichtig; https://www.mareonline.nl/nieuws/universiteit-werkt-toch-samen-met-israel-waaronder-met-een-bedrijf-op-de-bezette-westelijke-jordaanoever

[46] https://www.trouw.nl/buitenland/universiteiten-werken-samen-met-israelische-legercommandant~b578515f/

Waar de RUG deelname aan het project tijdelijk opschortte, liet de TU/e direct weten ermee door te gaan, ondanks een eerdere aankondiging de banden met Technion te bevriezen. Er zou volgens het College van Bestuur geen sprake zijn van 'institutionele' samenwerking, maar enkel tussen departementen, of van risico op mensenrechtenschendingen [47]. De RUG volgde snel in dezelfde lijn en verwelkomde Kvatinsky nog geen maand later op een startbijeenkomst van het project [48].

Deze ontwikkelingen laten zien dat het zin heeft om in verzet te komen op universiteiten en hogescholen, die anders klakkeloos door waren gegaan met al hun samenwerkingen met Israëlische entiteiten, en dat het belangrijk is constant de vinger aan de pols te houden.

[47] https://nos.nl/artikel/2586595-universiteiten-groningen-eindhoven-werken-samen-met-hoge-militair-israel
[48] https://www.trouw.nl/binnenland/universiteit-groningen-nodigde-israelische-militair-uit-voor-aftrap-omstreden-onderzoeksproject~b8ba1ceb/

Hoofdstuk 2 – De praktijk: militarisering in het hoger onderwijs

De samenwerking tussen krijgsmachten, wapenindustrie en (hoger) onderwijs is niet van vandaag of gisteren. Zo spelen, zeker in autoritair geregeerde samenlevingen, scholen vaak een belangrijke rol in (militaire) opvoeding, propaganda en disciplinering van jongeren. Ook spelen universiteiten een rol bij militair onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe wapens en militaire technologieën.

Kort nadat de Amerikaanse president Eisenhower in 1961 zijn beroemde afscheidsspeech hield over het gevaar van de opkomst van het militair-industrieel complex begon de Amerikaanse senator Fulbright te spreken over het militair-industrieel-academisch complex, vanwege de sterke betrokkenheid van universiteiten bij militair onderzoek [49]. De democratiseringsbeweging op universiteiten en de opkomst van de vredesbeweging, met name in de strijd tegen kernwapens, lieten ook dit punt niet onberoerd. Samenwerking met krijgsmachten en de wapenindustrie was in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw ook in Nederland onderwerp van felle discussie. Veel universiteiten namen een terughoudende positie in, maar militair onderzoek en samenwerkingen met Defensie en wapenindustrie werden nooit uitgesloten. In bijvoorbeeld Duitsland gebeurde dit wel, daar ondertekenden diverse universiteiten een zogenaamde Zivilklausel, waarmee ze zich actief committeerden uitsluitend civiel onderzoek te doen [50]. Veel universiteiten hielden zich daarnaast actief bezig met vredesvraagstukken.

Na het einde van de Koude Oorlog, in een korte periode van ontspanning, stappen in (nucleaire) ontwapening en dalende wereldwijde militaire uitgaven, nam de intensiteit van de maatschappelijke discussie over vraagstukken rond oorlog en vrede af en werden tegenstellingen minder scherp, waarbij de krijgsmacht zich met 'humanitaire interventies' en 'vredeshandhaving' deels een ander imago aanmat. Door de opschorting van de opkomstplicht werden jongeren niet meer automatisch met het militaire apparaat geconfronteerd. In de context van deze politieke ontwikkelingen verstomden ook de grote debatten over militair onderzoek in het hoger onderwijs [51].

Na de aanslagen in de Verenigde Staten in september 2001, de start van de ‘war on terror’ en later groeiende mondiale instabiliteit, met economische crises, de opkomst van autoritaire leiders en nieuwe mogendheden (zoals de BRICS) en stijgende geopolitieke spanningen, werden de jaren voor 2022 al gekenmerkt door een op gang komend proces van militarisering, met stijgende militaire uitgaven, de start van EU militaire programma's en meer steun en invloed voor de wapenindustrie.

[49] https://www.nas.org/blogs/article/the-military-industrial-academic-political-scientific-complex/
[50] http://www.zivilklausel.de/
[51] Zie bijvoorbeeld: https://www.rathenau.nl/nl/werking-van-het-wetenschapssysteem/kennis-het-vizier

Na de Russische invasie in Oekraïne van februari 2022 werd dit proces in een enorme stroomversnelling gebracht en verbreed: steeds wordt benadrukt dat de hele maatschappij mee moet doen met oorlogsvoorbereiding [52]. Defensie hoeft zich straks, met onder meer de geplande Wet op de defensiegereedheid in de hand, niet aan wetten en procedures voor ruimtelijke ordening, natuurbescherming en veiligheid meer te houden, burgers worden noodpakketten aangepraat, met ziekenhuizen en spoorwegen worden afspraken over voorrang voor militairen gemaakt en de banden tussen krijgsmacht en wapenindustrie worden stevig aangehaald [53].

Deze militariseringsgolf gaat niet voorbij aan het hoger onderwijs. Al voor 2022 koerste Defensie aan op meer samenwerking met universiteiten en hogescholen, voor onderzoek en voor werving. Bij mbo's werden vooropleidingen voor Defensie, voor jongeren onder de 18 jaar, geïntroduceerd. Vanaf 2022 vindt een grote escalatie van dit proces plaats. In het vorige hoofdstuk werden al een aantal ijkpunten benoemd. Al vanaf het najaar van 2022 laten Defensie en universiteiten nadrukkelijk weten met elkaar in gesprek te gaan over meer samenwerking [54]. In oktober 2024 brengt de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie (AWTI) het rapport 'Kennisoffensief voor defensie' uit, waarin gepleit wordt voor het mobiliseren van het hele 'kennisecosysteem' voor defensieonderzoek en -innovatie [55]. Nadrukkelijk wordt gezegd dat het hier niet alleen om de 'klassieke' samenwerking van, vooral de technische, universiteiten, krijgsmacht en industrie gaat bij onderzoek naar en ontwikkeling van nieuwe wapens en militaire technologieën, maar om een brede insteek, die Defensie inderdaad ook volgt. Voor moderne oorlogvoering zijn naast de materiële aspecten, inclusief de opkomst van autonome systemen en AI op wapengebied en cyberoorlogvoering, allerlei andere academische onderzoeksgebieden evenzeer van belang: van voedselvoorziening in het veld tot psychologische inzichten en propaganda. Defensie klopt dus nadrukkelijk ook aan bij sociale en geesteswetenschappen.

[52] https://stopwapenhandel.org/van-opgedrongen-oorlogslogica-tot-opgelegde-militarisering;
[53] https://stopwapenhandel.org/afscheid-nemen-van-een-vredesmentaliteit-de-militaire-plannen-van-het-kabinet-jetten/
[54] Zie bijvoorbeeld de Defensienota 2022: https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2022D22237
[55] https://www.awti.nl/documenten/2024/10/10/kennisoffensief-voor-Defensie

Militarisering op universiteiten

In de periode dat werd gesproken over een raamovereenkomst zijn universiteiten, afzonderlijk of in consortia, al vele samenwerkingsvormen met Defensie en de wapenindustrie aangegaan. Brede nationale en Europese organisaties en programma's voor financiering van onderzoek en ontwikkeling, zoals de NWO en de EU Framework Programmes (waaronder het huidige Horizon Europe), verschuiven hun geldstromen richting militair of dual use-onderzoek en nieuwe instrumenten, zoals het Europees Defensiefonds, zien het daglicht.

Samenwerking vindt plaats in vele vormen, waaronder:

- gezamenlijk onderzoek;
- contractwerk voor Defensie, andere militaire actoren en/of wapenbedrijven;
- gezamenlijke invulling van onderwijs (militaire minoren en de Nationale Weerbaarheidstraining);
- afspraken met betrekking tot studenten en personeel die ook reservist bij Defensie zijn;
- uitwisselingsprogramma's en stages;
- sponsoring (van onderzoek, academische posities, evenementen, studentenorganisaties);
- aanwezigheid en presentaties bij carrièrebeurzen, lezingen, debatten;
- gezamenlijke deelname aan consortia, netwerken en andere samenwerkingsverbanden;
- commerciële joint ventures die met en startups die vanuit universiteiten opgezet worden;
- investeringen in bedrijven (aandeelhouderschap) [59].

[57] https://www.universiteitenvannederland.nl/actueel/nieuws/universiteiten-en-defensie-versterken-samenwerking-in-onderzoek; https://www.defensie.nl/nieuws/20251117-defensie-wil-langdurige-samenwerking-met-civiele-opleidingssector

[58] https://www.universiteitenvannederland.nl/files/publications/Letter%20of%20Intent%20tussen%20UNL%20en%20Minister%20van%20Defensie.pdf

[59] Dergelijke investeringen verlopen via separate universiteitsfondsen, waar alle Nederlandse universiteiten een deel van hun vermogen in hebben ondergebracht. Omdat voor deze stichtingen geen plicht geldt inzicht te geven in hun aandeelhouderschap, is er nagenoeg geen zicht op en blijft de vraag of ook in wapenbedrijven wordt belegd onbeantwoord.

De voorbeelden per universiteit, die hierna volgen, weerspiegelen deze diversiteit in hoe universiteiten voor of met Defensie en/of de wapenindustrie (samen)werken of anderszins bijdragen aan militarisering, van concrete projecten met forse financiële bijdragen van Defensie via door Defensie betaalde militaire docenten en onderzoekers naar bredere samenwerkingsverbanden.

Het geeft in die zin een impressie van de breedheid en variatie in betrokkenheid van universiteiten, maar moet niet gelezen worden als een totaaloverzicht of een lijstje van de ernstigste voorbeelden. Waar mogelijk hebben we verzoeken op grond van de Wet open overheid (Woo) naar universiteiten gestuurd om beter inzicht te krijgen in contacten met krijgsmacht en industrie. Woo-verzoeken, zeker die met enige omvang, kennen, in weerwil van het bestaan van wettelijke beslissingstermijnen, vaak een lange doorlooptijd. De resultaten van deze in juli 2026 verstuurde verzoeken laten op het moment van verschijnen van dit zwartboek nog op zich wachten, maar zullen de basis vormen voor meer gedetailleerd vervolgonderzoek.

[60] https://www.nwo.nl/projecten/kich1ve0422004
[61] https://www.nwo.nl/nieuws/drie-projecten-in-samenwerking-tussen-mens-en-semiautonome-systemen-ontvangen-financiering

Tilburg University: STEADFAST - minidrones voor militaire besluitvorming

Begin 2024 kende NWO €2,7 miljoen financiering toe aan het project STEADFAST (Swarm Technology Enabling Advanced Drone-Facilitated Active Support Tactics for Military and First Responder Operations; 2025-2030). STEADFAST is gericht op het ontwikkelen van zwermen kleine drones voor situationeel bewustzijn voor militaire en civiele (hulpverlening) doeleinden [60].

Het project wordt geleid door Marie Šafář Postma-Nilsenová, professor in Computational Cognitive Science aan Tilburg University. Het consortium bestaat verder uit deelnemers van de cofinanciers – Defensie (diverse instanties), onderzoeksinstituten TNO en Czech Aerospace Centre en de bedrijven SOFWORX, Dutch Drone Center, IMEC, Robin Radar Systems, Thales, Delft Dynamics, S[&]T – en van de Faculteit Militaire Wetenschappen (Nederlandse Defensie Academie), de Defence Health Organisation/Radboudumc, University of Defence (Czech Republic), Living Lab Neurochirurgie, het NATO Communications and Information Agency, Netherlands Aerospace Center, de bedrijven KH Engineering, Siemens en UAV+ en het Tilburgse samenwerkingsverband MindLabs [61].

In situaties waar militairen en hulpverleners snel een beeld moeten vormen, of het nou om een terroristische aanval gaat of een natuurramp, kunnen zwermen van kleine drones met specifieke eigenschappen snel en veilig informatie voor ze verzamelen", aldus Šafář Postma [62].

Het (militair) gebruik van drones, in allerlei soorten en maten, is al jarenlang een kernfactor van ontwikkelingen in oorlogvoering én in technologische ontwikkeling. De voorlopige culminatie hiervan is de oorlog in Oekraïne na de grootschalige Russische invasie van februari 2022. De massale inzet van drones, van beide kanten, in deze oorlog resulteert in een situatie met een vastliggend front en een 'kill zone', die strekt tot 30 kilometer aan weerszijden, waarin elke beweging gespot kan worden en tot een aanval van de andere kant kan leiden [63]. Kortom: de massale inzet van deze nieuwe technologie leidt tot een ouderwetse loopgravenoorlog. Sowieso is de militaire inzet van drones een omstreden fenomeen, vanuit ethisch en juridisch oogpunt, ook waar het gaat om aansprakelijkheid.

Naast het STEADFAST project is Tilburg University ook medeoprichter en kernorganisatie van MindLabs in Tilburg, een samenwerkingsverband tussen kennisinstellingen, overheden en bedrijven [64]. Defensie heeft als senior partner het Data Science Centre of Excellence (DSCE) van de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) in MindLabs gevestigd. Dit centrum richt zich op AI en data science, waarbij 'onbemensde autonome systemen' een van de kernthema's is [65]. Hierbij wordt nadrukkelijk samengewerkt met Tilburg University, vergemakkelijkt doordat het hoofd van het DSCE Roy Lindelauf, ook Special Chair of Data Science, Safety & Security op de universiteit is.

[62] https://www.tilburguniversity.edu/nl/actueel/persberichten/nwo-beurs-onderzoek-naar-zwermen-miniscule-drones
[63] https://www.npr.org/2026/10/05/nx-s1-5925803/drones-buzz-overhead-troops-hunker-underground-in-ukraines-hellish-kill-zone
[64] https://www.mind-labs.eu/over-ons/
[65] https://faculteitmilitairewetenschappen.nl/page/view/e6fc6085-7b66-4aa8-a981-b3da276d7a82/data-science-centre-of-excellence-dsce; https://faculteitmilitairewetenschappen.nl/news/view/e55868a6-6ffa-49b3-bba7-a57ed1381305/opening-van-het-data-science-centre-of-excellence-dsce

Een groep stafleden sprak zich eerder al uit tegen de groeiende samenwerking met Defensie en met de wapenindustrie, in het bijzonder het ook bij STEADFAST betrokken Thales, dat “samen[werkt] met Israël en [...] een belangrijke leverancier van surveillance-infrastructuur voor de uiterst dodelijke buitengrenzen van Europa is”. Ze wijzen erop dat “[s]amenwerkingen zoals deze [...] haaks [staan] op de door de universiteit gekoesterde waarden van duurzaamheid, diversiteit en inclusie van de universiteit,”[66]. Ook de Progressive Student Alliance, een in 2025 opgerichte en met een zetel in de Universiteitsraad vertegenwoordigde studentenpartij, keert zich expliciet tegen de samenwerking met Thales en eist dat de universiteit “alle samenwerkingen met het leger en de wapenindustrie die bijdragen aan surveillance, oorlogsvoering en mensenrechtenschendingen” beëindigt [67].

.

[66] https://universonline.nl/nieuws/2024/12/04/beste-universiteit-we-moeten-het-eens-hebben-over-militarisering/
[67] https://www.psatilburg.org/program

Rijksuniversiteit Groningen: Veiligheidscampus Assen

De Rijksuniversiteit Groningen (RUG) was de eerste universiteit die de Nationale Weerbaarheidstraining aanbiedt, als onderdeel van het thema 'Vrede en Veiligheid' van de Career Minor bij de Faculteit der Letteren [68]. De RUG is ook een van de kernpartners van de Veiligheidscampus Assen, een samenwerkingsinitiatief van onderwijs, overheid, kennisinstellingen en veiligheidsorganisaties. Het Ministerie van Defensie doet mee, en daarnaast onder meer de gemeente Assen, provincie en Veiligheidsregio Drenthe, politie en bedrijven uit de regio [69].
De campus zou oorspronkelijk op de Johan Willem Frisokazerne in Assen gevestigd worden. Maar de uitbreidingsplannen van Defensie staan dit in de weg. Op de kazerne moet nu onder meer de Nationale Weerbaarheidstraining plaats gaan vinden. Vanuit Provinciale Staten komen inmiddels vragen over de financiering van de campus: hoe lang en hoeveel moet de provincie daar aan bijdragen? En waarom draagt Defensie niet bij aan de kernfinanciering? [70]

“De multidisciplinaire opzet sluit aan bij de zogeheten whole of government- en whole of society-benadering van de overheid”, aldus dr. Sipke de Hoop, hoofddocent aan de RUG en Kwartiermaker Veiligheidscampus in een artikel in de Militaire Spectator. Hij omschrijft de Veiligheidscampus als een “gemeenschappelijke, civiel-militaire hub, waar trainingen, opleidingen, conferenties, onderzoeks- en netwerkbijeenkomsten kunnen plaatsvinden” en roemt de samenwerking tussen theorie en praktijk en de connectie tussen civiele en militaire veiligheid [71]. Deze insteek komt nauw overeen met de breed uitgedragen militariseringsdrang van de overheid, waarbij er voortdurend op gehamerd wordt dat iedereen, de hele samenleving, mee moet doen aan oorlogsvoorbereiding [72].

Naast de RUG doen ook de NHL Stenden Hogeschool (Thorbecke Academie) DCTerra, een opleidingscentrum met oa mbo-opleidingen, en via verdere samenwerking een aantal andere mbo's in de regio mee als partners in de Veiligheidscampus [73]. Ook uit die hoeken klinkt vooral dienstbaarheid aan Defensie en de militariseringsagenda van de regering.

DCTerra bestuurder Mare Riemersma-Diephuis: “Met de Veiligheidscampus Assen bouwen we samen met Defensie en onze partners aan een sterke, innovatieve regio. Deze samenwerking versterkt niet alleen de nationale weerbaarheid, maar biedt ook unieke kansen voor kennisontwikkeling. [...] Het is een investering in veiligheid én in de toekomst van Noord-Nederland,” [74]. De Thorbecke Academie biedt in Assen in samenwerking met Defensie de minor 'Resilient Europe Security, Preparedness and Crisis Response' aan, een opleiding tot reservist met een taak in het bewaken en beveiligen van kritieke infrastructuur [75].

[[68] https://www.rug.nl/let/studeren-bij-ons/bachelor/career-minor/career-minor; https://www.rtvnoord.nl/politiek/RX-266/van-collegezaal-naar-kazerne-rug-enige-universiteit-die-reservistentraining-aanbiedt
[69] https://www.veiligheidscampusassen.nl/
[70] https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/18804040/politieke-vragen-over-doorontwikkeling-veiligheidscampus-assen
[71] https://militairespectator.nl/artikelen/de-veiligheidscampus-van-de-universiteit-van-het-noorden
[72] https://stopwapenhandel.org/van-opgedrongen-oorlogslogica-tot-opgelegde-militarisering/; https://stopwapenhandel.org/afscheid-nemen-van-een-vredesmentaliteit-de-militaire-plannen-van-het-kabinet-jetten/
[73] https://www.dcterra.nl/actueel/veel-aandacht-voor-de-veva-opleidingen-en-veiligheidscampus-in-assen-een-week-vol-activiteiten/

Directeur Richard Delger pleitte al eerder voor meer samenwerking met Defensie, “dat kan wat mij betreft niet intensief genoeg,”[76].

De Hoop heeft het intussen over plannen voor de Veiligheidscampus “gericht op positieve beeldvorming van Defensie en andere veiligheidsorganisaties, om zo de maatschappelijke weerbaarheid te verhogen” en het “enthousiasmeren [van] jongeren om een rol te gaan spelen in het veiligheidsdomein”. Is de Veiligheidscampus daarmee een propaganda- en wervingscentrum voor Defensie? En hoeveel ruimte biedt zo’n houding nog voor kritische vragen en geluiden? De Groninger Universiteitsraad is in ieder geval niet enthousiast over de samenwerking met Defensie en drong aan op meer terughoudendheid [77].

[74] https://www.dcterra.nl/actueel/samen-bouwen-we-verder-aan-de-veiligheidscampus/
[75] https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/18513591/geen-plek-voor-campus-toch-is-veiligheidsacademie-blij-met-komst-defensie
[76] https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/16915280/thorbecke-academie-assen-wil-graag-verder-met-defensie-kan-niet-intensief-genoeg
[77] https://www.scienceguide.nl/2026/02/samenwerking-met-defensie-uit-instellingsplan-rug-na-druk-universiteitsraad/

Vrije Universiteit: Centrum Defensie en Weerbare Samenleving, bijdrage aan wereldvrede?

In februari 2026 opende de Vrije Universiteit (VU) het Centrum Defensie en Weerbare Samenleving (CDWS). Het CDWS doet zelf geen onderzoek, maar heeft een coördinerende en faciliterende rol, geeft onderzoekers advies en bevordert samenwerking met externe partijen [78]. Directeur Marie-Anne van Reijen: “Het centrum is opgezet om onderzoekers met elkaar in contact te brengen en met andere partijen zoals het ministerie van Defensie. Een eerste stap is om uit te zoeken welke VU-wetenschappers al onderzoek doen op dit gebied of al samenwerken met partijen als het leger,” [79].

Volgens het Jaarplan 2026 van de VU wordt met het CDWS de samenwerking met Defensie versterkt als “tijdelijke impuls om inkomsten te werven,”[80]. Men heeft dus goed geluisterd naar de AWTI, die universiteiten in 2024 adviseerde bezuinigingen op onderwijs en onderzoek op te vangen door meer werk voor Defensie en de militaire industrie te gaan doen [81].

De oprichting van het centrum kon op kritiek rekenen vanuit studenten en de Ondernemingsraad, die vooral garanties wilde dat de VU niet bijdraagt aan de ontwikkeling van wapens [82]. CvB-voorzitter Margrethe Jonkman stelde dat Defensie door hen te negatief werd neergezet en vond de kritiek maar onzin: “De connotatie met militarisering ligt voor de hand, maar het gaat niet om de ontwikkeling van hardcore munitie-achtige technologie. Het gaat om het weerbaar maken van de samenleving en daar wil de VU graag een rol in spelen" (en mee verdienen dus) [83]. Sterker nog, de VU prijst het CDWS aan als een bijdrage aan “het bewerkstelligen van een duurzame toekomst en wereldvrede” in het kader van “haar maatschappelijke taak om in deze tijd in onderzoek en onderwijs bij te dragen aan een weerbare en veilige samenleving,” [84]. Dit is in lijn met soortgelijke uitspraken van andere universiteitsbesturen, die kritiekloos de retoriek van regering en krijgsmacht reproduceren. De Latijnse spreuk Si vis pacem, para bellum (‘Als je vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog’) wordt hierbij voortdurend van stal gehaald, maar de huidige nadruk op oorlogsvoorbereiding lijkt vooral toe te werken naar het niet op feiten steunende idee dat een daadwerkelijke militaire confrontatie met Rusland aanstaande is. In de praktijk wordt vrede vooral bevorderd door aan vrede te werken, maar er is geen sprake van serieuze inzet op en investeringen in vredesonderzoek.

In de eerste maanden van zijn bestaan organiseerde het CDWS diverse activiteiten, waaronder een workshop over dual use-onderzoek en een “een multidisciplinair lab voor gendergelijkheid in de strijdkrachten,” [85]. Bij dat lab gingen “kleine groepen samenwerken aan thema's als gendervooroordelen, mentaal welzijn en nazorg, uitrusting en kleding, en levensstijlfactoren zoals slaap- en werkschema's.”

[78] https://vu.nl/nl/over-de-vu/meer-over/centrum-defensie-en-weerbare-samenleving
[79] https://advalvas.vu.nl/campus-cultuur/studenten-blijven-sceptisch-over-vu-centrum-defensie-en-weerbaarheid/
[80] https://advalvas.vu.nl/campus-cultuur/vu-krijgt-centrum-defensie-en-weerbare-samenleving/
[81] https://advalvas.vu.nl/wetenschap-onderwijs/laat-universiteiten-voor-defensie-werken/
[82] https://advalvas.vu.nl/campus-cultuur/studenten-blijven-sceptisch-over-vu-centrum-defensie-en-weerbaarheid/
[83] https://advalvas.vu.nl/campus-cultuur/vu-krijgt-centrum-defensie-en-weerbare-samenleving/
[84] https://vu.nl/nl/over-de-vu/meer-over/centrum-defensie-en-weerbare-samenleving
[85] https://vu.nl/nl/agenda/2026/dialoogsessie-dual-use-voor-onderzoekers-van-de-vu;

Dat sluit weer aan bij een andere nieuwe samenwerking tussen de VU en de Nederlandse Defensie Academie, die zich onder meer richt op projecten met betrekking tot sociale veiligheid en grensoverschrijdend gedrag [86]. Geen sinecure, krijgsmachten blijven bolwerken van seksisme, discriminatie en seksueel geweld, ook als Defensie zich expliciet richt op werving van vrouwen [87]. Allerlei programma's voor meer veiligheid, inclusiviteit en diversiteit slagen er niet in een organisatie die gebaseerd is op geweld, hiërarchie en masculiniteit op dit vlak te veranderen.

[86] https://vu.nl/nl/nieuws/2025/samen-bouwen-aan-sociaal-veilige-en-een-rechtvaardige-cultuur-bij-defensie
[87] https://www.opzij.nl/2026/10/13/vrouwen-bij-defensie-feministisch-of-misleidend/; zie ook bijvoorbeeld: https://open.overheid.nl/overheid/openbaarmakingen/api/v0/attachment/9cdde0d8-5647-4f39-bc28-22784089b6c4; https://www.ftm.nl/artikelen/defensie-kijkt-steevast-weg-bij-racisme-zeggen-deze-militairen en het uit 1984 daterende boek ' Het leger maakt een man van je; homoseksualiteit, disciplinering en seksueel geweld' van Marcel Bullinga.

Niet alleen in de landelijke politiek, maar ook op de VU merk ik steeds meer de militarisering van de samenleving. Bij de VU introweek was het ministerie van Defensie bijvoorbeeld uitgenodigd om actief studenten te rekruteren. Daarnaast ontving ik een paar weken geleden een uitnodiging voor een focusgroep die onderdeel maakt van een “onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar gevechtsbereidheid en de verhouding van krijgsmacht en samenleving”. Niet echt “onafhankelijk”; het was immers in samenwerking met de Nederlandse Defensie Academie.

Het is niet duidelijk wat voor research het Centrum voor Defensie en Weerbare Samenleving (CDWS) op de VU faciliteert. Ik maak me daar als student echt zorgen over. Hoe weten we dat het onderzoek dat daar wordt uitgevoerd niet gaat leiden tot wapens die straks voor mensenrechtenschendingen worden ingezet? Als student mag ik niet aanwezig zijn bij de evenementen van CDWS.

De VU kent sowieso in vele opzichten een gebrek aan transparantie. Het is de enige universiteit in de Randstad die zijn banden met Israël nog niet openbaar heeft gemaakt. Laatst nog zijn er twee nieuwe samenwerkingen met Israëlische partners goedgekeurd. Wat er met de bestaande samenwerkingen is gebeurd, is niet duidelijk.

Als het aan mij ligt, stopt de VU met al haar samenwerkingen met Defensie. VU hoort te pleiten voor meer geld naar onderwijs in plaats van oorlog. Daarnaast moeten wij, studenten, meer betrokken worden door de universiteit bij beslissingen die over onze toekomst gaan. Daarom komen we op 20 november in actie, tegen.

(Anonieme student Vrije Universiteit)

Wageningen University & Research: biosensoren voor grensbewaking

In 2026 onderzocht de Wageningen University & Research (WUR) het gebruik van een geursensor voor het detecteren van mensen in opdracht van de Koninklijke Marechaussee (KMar), de militaire politie en zelfstandig deel van de krijgsmacht. De KMar noemde de resultaten van het onderzoek 'Nose-on-a-chip' veelbelovend, maar stelde dat de onderliggende technologie verder ontwikkeld moet worden voor dat er sprake kan zijn van concrete toepassingen. Het uiteindelijke doel is het ontwikkelen van een biosensor die mensen kan detecteren aan de hand van vluchtige organische stoffen, te gebruiken voor grensbewaking, zoals het opsporen van migranten die zich verborgen hebben in vrachtwagens [88].

Een techniek die al langer de aandacht van Defensie heeft, getuige een interview in 2021 over de introductie van robothond Spot bij het innovatieteam van de KMar: “Met een speciale [nose-on-a] chip kan Spot hele specifieke samenstellingen van chemische en of biologische deeltjes detecteren. Dat kunnen wellicht mensen zijn, bijvoorbeeld inklimmers op Hoek van Holland, maar ook verdovende middelen of explosieven. De speurhonden die we daar nu voor gebruiken zijn echt kostbaarder dan je denkt. Ze moeten getraind en verzorgd worden en om de paar uur rusten. Spot is onvermoeibaar,” [89]. De WUR zelf, waar 'Nose-on-a-chip' onderdeel is van een breder 'Receptomics'-project, heeft het vooral over toepassingen voor voedselanalyse, gezondheidszorg of het vervangen van proefdieren en laat potentieel militair of politioneel gebruik buiten beeld [90]. Ook dat is een vorm van gebrek aan transparantie, die discussie over de wenselijkheid van zo’n project hindert.

In het algemeen spelen Europese, waaronder diverse Nederlandse, universiteiten een significante rol bij het uitbouwen en versterken van het repressieve Europese grens- en migratiebeleid. In het rapport 'Border Labs: How Universities Power Europe’s Border Regime' (2026) concludeerden het Transnational Institute en Stop Wapenhandel: “Zij leveren onderzoek, analyses, gegevens en nieuwe technologieën, en verschaffen bovendien een schijn van wetenschappelijke legitimiteit aan beleid en praktijken die ethisch twijfelachtig zijn en stelselmatig fundamentele rechten schenden. Soms gaan universiteiten zelfs zo ver dat zij zich willens en wetens inlaten met juridisch dubieus onderzoek en veldwerk,” [91].

Het rapport wijst er ook op dat ethisch beleid van universiteiten ten aanzien van zulk werk, en samenwerking met migratieautoriteiten en militaire en security-bedrijven, tekortschiet. Het richt zich veelal op de inrichting van specifieke onderzoeksprojecten, maar voorbij neigt te gaan aan de vraag waar zulk onderzoek voor dient en gebruikt kan worden en wie geschikte samenwerkingspartners zijn. Een gemis dat ook bekend is van de discussie over samenwerking met Israëlische entiteiten en, in het licht van de in het eerste deel van dit rapport genoemde zorgen van de KNAW, vragen opwerpt over academische onafhankelijkheid.[92].

[88] https://www.defensie.nl/magazines/kmarmagazine/2026/editie-7/08_kmar-in-het-nieuws
[89] https://magazines.defensie.nl/kmarmagazine/2021/07/01_robothond_spot_07-2021
[90] https://www.wur.nl/nl/onderzoek/producten-diensten/receptomics-menselijke-en-dierlijke-zintuigen-op-een-chip
[91] https://www.tni.org/en/publication/border-labs

Veel bij projecten rond migratie en grenzen betrokken universitaire onderzoekers, met name die uit sociale wetenschappen, voeren aan dat hun samenwerking met op dit gebied controversiële actoren als de Europese Commissie of het EU-grensbewakingsagentschap Frontex een bijdrage kan leveren aan het bijstellen van beleid op basis van hun data, analyses en aanbevelingen. In de praktijk berust dit vooral op overschatting van de eigen rol, spelers als de Commissie en Frontex blijken uit aangeleverd werk steevast enkel de informatie en conclusies op te pikken die bijdragen aan hun beleidskoers [93].

Eenzelfde tendens speelt zich af rond de intensivering van universitaire samenwerking met Defensie en de wapenindustrie. In de argumentatie die universiteitsbestuurders en onderzoekers hiervoor op tafel liggen klinkt regelmatig door dat zo een bijdrage geleverd wordt aan bijvoorbeeld het bewaken van ethiek in militair beleid, een sociaal veiligere krijgsmacht of beperkingen aan ongewenste militair-technologische ontwikkelingen. Het idee dat universiteiten een gelijkwaardige partner zijn voor Defensie, bovendien vaak de geldschieter, is een illusie. Nagenoeg elke samenwerking zal door Defensie (selectief) gebruikt worden om eigen beleid en praktijk te versterken.

[92] Zie bijvoorbeeld: https://www.groene.nl/artikel/zo-zijn-nederlandse-universiteiten-betrokken-bij-de-oorlog-in-gaza
[93] https://www.tni.org/en/publication/border-labs

Universiteit Twente: militaire en dual-use startups

De regio Twente profileert zich graag als 'Groene Technologische Topregio', waarbij defensie een van de speerpunten is: “Hier werken bedrijven zoals Thales, Aeronamic, Destinus, Demcon en vele andere mkb's [midden- en kleinbedrijf], samen met onderwijsinstellingen zoals de Universiteit Twente [UT], Saxion en ROC van Twente aan intelligente systemen en onbemande systemen, met een sterke kennispositie in sensoren, robotica, AI, quantumtechnologie, chipdesign en fotonica,” [94].

Het samenwerkingsverband Twenteboard, dat de regio op deze manier op de kaart probeert te zetten, heeft een bestuur waarin naast lokale en regionale bestuurders en ondernemers ook de voorzitters van de colleges van bestuur van de genoemde onderwijsinstellingen zitting hebben. Twenteboard pleitte er in de zomer van 2026 bijvoorbeeld voor om het door de regering aangekondigde nieuwe innovatiecentrum van Defensie in Twente te huisvesten [95]. Daarbij werd verwezen naar de gunstige omgeving, waaronder wederom de aanwezigheid van de UT.[96].

De UT werkt al jaren nauw samen met het in het nabijgelegen Hengelo gevestigde Thales. Vanuit de universiteit zijn daarnaast recent en in het verleden meerdere spin-off-bedrijven die zich op de militaire markt richten ontstaan. Zo is AnGard Microwave de eerste gezamenlijke spin-off van de Universiteit Twente en TNO. Het bedrijf ontwikkelt microgolftechnologie die drones kan verstoren of uitschakelen [97]. “We maken een draagbaar elektronisch oorlogssysteem dat een drone kan dragen”, aldus medeoprichter Anton Atanasov, die voortbouwt op zijn door de defensieafdeling van TNO gefinancierde Phd-onderzoek aan de UT, waarin hij de kerntechnologie ontwikkelde [98]. Hoewel dezelfde technologie ook nuttig is voor civiele toepassingen, “zag [het team van AnGard Microwave] zowel een zakelijke kans als een maatschappelijke behoefte om zich primair te richten op technologie voor het bestrijden van drones, ten behoeve van defensie en veiligheid” [99]. Daarbij richt het zich in eerste instantie op Nederland en Oekraïne [100].

Een al sinds 1999 bestaande spin-off van de Universiteit Twente is RE-liON, dat zich richt op het ontwikkelen van geavanceerde virtual reality en simulatiesystemen voor trainingen van onder meer krijgsmacht en politie. De laatste tijd neemt drone-oorlogvoering ook hierbij een belangrijke plek in. “Wij proberen mensen wat te ‘desensitizen’, wat minder gevoelig te maken voor het geluid bijvoorbeeld, en de juiste reflexen te trainen voor wanneer zo’n drone opduikt”, aldus CEO Christian Haarmeijer [101]. Oftewel: van militairen betere gevechtsmachines maken.

[94] https://twente.com/nl/defensie/
[95] Het Nationaal Instituut voor Defensie Technologie (NIDT) werd inmiddels in Amsterdam gevestigd, maar krijgt ook (nevenvestigingen) ‘hubs’ nabij de technische universiteiten van Delft, Eindhoven en Twente.
[96] https://www.oost.nl/nieuws/3668094/provincie-en-twente-board-willen-innovatiecentrum-van-defensie-naar-twente-halen
[97] https://twente.com/nl/artikelen/5602/twente-verbindt-defensie-en-innovatie-tijdens-slushd/
[98] https://www.utwente.nl/nl/eemcs/nieuws/2025/3/235128/nieuw-spin-off-angard-microwave; https://twente.com/nl/artikelen/5638/gerichte-energie-gerichte-groei-hoe-angard-microwave-klaarstaat-om-europa-te-beschermen/
[99] https://ventures.tno.nl/portfolio/angard-microwave/
[100] https://angardmicrowave.com/news/angard-enters-a-new-phase

Bij het aantreden van het kabinet-Jetten liet de Universiteit Twente in reactie op het regeerakkoord weten veel kansen te zien op het gebied van defensie en veiligheid [102]. Een inventarisatie op de UT in 2025 leerde dat zo'n 15% van de hoofdonderzoekers een bijdrage wil leveren aan 'nationale en Europese veiligheid'. Ook hier is samenwerking met defensie en de militaire industrie niet onomstreden. En zoals op andere universiteiten lijken bezwaren hiertegen geen invloed te hebben op de koers. “Laten we het intern vooral met elkaar oneens blijven, des te zorgvuldiger en beter kunnen we afwegingen maken. De realiteit is wel dat onze veiligheid als land niet meer zo vanzelfsprekend is. Als universiteit zijn we onderdeel van de samenleving, dus zijn we ook verantwoordelijk voor de bescherming van die samenleving”, aldus de platte samenvatting van hoogleraar cyberveiligheid Roland van Rijswijk-Deij [103].

[101] https://archive.is/https://www.volkskrant.nl/economie/in-de-vr-wereld-van-re-lion-leren-militairen-snelle-en-juiste-beslissingen-te-nemen~bad62b12/
[102] https://www.oost.nl/nieuws/3613800/voorzichtig-optimisme-universiteit-twente-over-nieuw-coalitieakkoord-kabinet
[103] https://www.utoday.nl/spotlight/76172/de-lokroep-van-defensie-naar-de-ut

Universiteit van Amsterdam: wetenschapper of militair?

In september 2026 vond in de Vaste Kamercommissie voor Defensie een rondetafelgesprek over het omstreden voorstel voor de Wet op de defensiegereedheid (Wodg) plaats. Als deze wet wordt aangenomen zal Defensie vrijstellingen en ontheffingen krijgen van regelgeving over natuur, milieu, overlast en veiligheid. Provincies en gemeenten worden bij besluitvorming buitenspel gezet en inspraak- en bezwaarmogelijkheden voor belanghebbenden worden grotendeels afgeschaft. De Wodg geeft Defensie ook de mogelijkheid persoonsgegevens te verzamelen en te delen met andere diensten en buitenlandse overheden. En de wet legt het fundament voor een gedwongen enquête over werken bij Defensie voor 17- t/m 27-jarigen, een eerste stap op de 'escalatieladder' richting dienstplicht [104].

Aan het rondetafelgesprek namen acht deskundigen deel, die veelal forse kritiek op het wetsvoorstel lieten horen. Uitgesproken voorstanders van de wet waren twee deelnemende wetenschappers, die beiden ook een militaire achtergrond hebben. Een van hen, brigadegeneraal Paul Ducheine, zat in militair uniform achter de microfoon en sprak consequent vanuit een positie als militair. Hij nam echter deel uit hoofde van zijn functie als Senior research fellow Military Law Cyber Operations aan de Universiteit van Amsterdam [105].

Ducheine werkt al sinds 2003 als onderzoeker aan het Research Amsterdam Center of International Law op de UvA, van 2014 tot 2025 als professor in Law of Military Cyber Operations. Vanaf juli 2025 is hij plaatsvervangend directeur van de Research Division van het NATO Defense College (Rome). Daarnaast is hij sinds 1983 werkzaam bij Defensie, onder meer als juridisch adviseur [106].

Ducheine levert voor het rondetafelgesprek over de Wodg een zeer gekleurd position paper aan, met beweringen over de noodzaak van meer ruimte voor de krijgsmacht die zich moeilijk verhouden tot de feiten, die er bijvoorbeeld juist op wijzen dat de militaire macht van de NAVO en de EU, de voor Nederland belangrijkste bondgenootschappen, die van Rusland veruit overstijgt, ook zonder de Verenigde Staten [107].

En hoewel hij er op wel op wijst dat de wetgever de afwegingen en keuze moet maken over hoeveel andere wetgeving en burgerrechten moeten sneuvelen voor de uitbreidingsdrift van Defensie, schetst hij tegelijkertijd een apocalyptisch en beschuldigend scenario voor wanneer de Wodg niet wordt aangenomen door de Tweede Kamer: “De mogelijkheid om de leeuw van tanden te voorzien ligt nu voor. Zo niet dan is de krijgsmacht slechts een ‘papieren tijger’. De vraag is wie voor die laatste uitkomst – en voor de risico’s en eventuele desastreuze consequenties – verantwoordelijkheid durft te nemen,” [108].

[104] https://stopwapenhandel.org/wodg-analyse/; https://nieuwevredesbeweging.nl/wodg/
[105] https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2026A05678
[106] https://www.linkedin.com/in/paul-ducheine-phd-8b9048b/
[107] Zie bijvoorbeeld: https://app.nos.nl/nieuws/europese_defensie/

Hoewel Ducheine vaker omstreden uitlatingen doet – zo beweerde hij dat voor de juridische beoordeling van de aanval op Hawija (Irak) de vele burgerslachtoffers niet relevant zijn omdat Defensie niet het oogmerk had hen te raken [109] – gaat het niet specifiek om zijn persoon of de momentopname van het rondetafelgesprek over de Wodg. Het probleem is vooral dat Ducheine, en datzelfde kan eveneens gelden voor andere wetenschappers aan universiteiten die ook bij Defensie in dienst zijn, twee werkgevers dient en zijn academische positie zo gebruikt om legitimiteit te verlenen aan zijn opvattingen als militair.

Het is ook de vraag hoe zo'n optreden zich verhoudt tot de maatschappelijke strategie van de UvA, die benadrukt dat de universiteit “binnen en buiten de universiteit”, in “onderwijs, onderzoek en samenwerking” wil werken “aan duurzame welvaart, een gezonde toekomst, verantwoorde digitale transformaties en een veerkrachtige rechtvaardige samenleving,” [110]. Wat vindt de UvA ervan dat een van haar medewerkers, in die academische functie, zich als militair uitspreekt voor het afbreken van de democratische rechtsstaat?

[108] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2026Z17357&did=2026D39593
[109] https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/hoogleraar-paul-ducheine-wat-telt-was-de-aanval-op-hawija-rechtmatig~b78ba12d/
[110] https://www.uva.nl/binaries/content/assets/uva/nl/over-de-uva/over-de-uva/strategie/20260624-uva-strategie-nl.pdf

Deze casus over hoe Paul Ducheine met twee petten: brigadegeneraal bij de Nederlandse krijgsmacht en hoogleraar aan de UvA, de gelegenheid krijgt om wetenschappelijke status te geven aan zijn pleidooi voor de buitengewoon ondemocratische Wet op defensiegereedheid zegt veel over de hypocrisie van de UvA. We kunnen nog zoveel ethische commissies hebben, maar de cultuur is tot op het bot doordrenkt van belangenverstrengeling en sturing door economische druk. Dat heb ik tijdens mijn studie gemerkt, bij de vele pogingen die medestudenten en ik hebben gedaan om via de formele kanalen inspraak uit te oefenen tegen onethisch beleid van de UvA. Als student aan de UvA ben je door het betalen van collegegeld per definitie betrokken bij mensenrechtenschendingen, van Palestina tot Europese grenscontrole. Persoonlijk vind ik het onverteerbaar dat studeren en medeplichtigheid zo met elkaar verstrengeld zijn geraakt. Ik hoop dat de UvA snel gaat reflecteren op haar politieke posities en op de gevolgen daarvan voor studenten, hun toekomst en de democratie. Dat begint bij het verbeteren van de inspraakmogelijkheden die wij als studenten hebben. Want terwijl wij het goede voorbeeld geven, ons inzetten tegen democratische achteruitgang en ons pal achter het internationaal recht scharen, worden wij niet gehoord.

(Anonieme student Universiteit van Amsterdam)

Universiteit Leiden: militaire minor en Nationale Weerbaarheidstraining

Op de Universiteit Leiden startten in het studiejaar 2026-2027 zeventig studenten met de minor Defensie en Nationale Veiligheid, waar deelname aan de tien weken durende Nationale Weerbaarheidstraining een belangrijk onderdeel van is. Onderwijsdirecteur en initiatiefnemer van de minor Jeroen Wolbers stelde: “We zijn trots op deze minoren met een unieke theoretische en praktische component. Cruciaal in deze tijd waarin onze veiligheid bedreigd wordt,” [111].

De beschrijving van de minor op de website van de universiteit is doorspekt met zinnen die rechtstreeks bij de wervingsafdeling van Defensie vandaan lijken te komen: “De veiligheid van Nederland staat onder druk. Hybride dreigingen, cyberaanvallen en geopolitieke spanningen zijn geen abstracte begrippen meer; ze raken ons hier en nu. Jij kunt een unieke bijdrage leveren aan de nationale veiligheid. [...] Om onze open, vrije en democratische samenleving weerbaarder te maken, zijn goed opgeleide professionals en reservisten onmisbaar.” En net als in de wervingscampagnes van Defensie wordt als het om de weerbaarheidstraining gaat vooral het avontuurlijke en uitdagende karakter ervan benadrukt. De gitzwarte realiteit van oorlog en geweld blijft buiten beeld [112].

Dat slaat aan. Tegen Den Haag FM vertelde een tweedejaarsstudente International Relations and Organisations over haar aanmelding voor de minor: “Vooral het fysieke aspect vind ik heel erg leuk. Dat je jezelf fysiek zo uitdaagt, dat trekt me heel erg aan.” En: “De NWT is wel heel hard werken. Dat vind ik vet en ik ben heel benieuwd naar hoe ik dat trek. Ik zie het ook meer als een persoonlijke uitdaging.” Ze meldde zich aan mede naar aanleiding van de vele advertenties van Werken voor Defensie die ze voorbij zag komen [113].

Wolbers vertelt dat het initiatief voor de samenwerking van Defensie komt, maar benadrukt: “We doen dit niet om het aantal militairen aan te vullen”. Bij monde Eric Noordam, projectleider Nationale Weerbaarheidstraining, denkt Defensie daar duidelijk anders over: “Het primaire doel voor Defensie is om ervoor te zorgen dat veel meer mensen reservist worden”. De Weerbaarheidstraining is er dan ook op gericht de studenten kennis te laten maken met het werk bij Defensie en zo mogelijk te werven als reservist. Het is “geen wetenschappelijke stage”, zo erkent Wolbers [114].

Het is natuurlijk zeer de vraag of een militaire training van tien weken, die geen enkel academisch doel dient, thuishoort binnen een universitaire opleiding. Temeer omdat die training bestaat uit het aanleren van volgzaamheid en het opvolgen van orders, dat haaks staat op het academische ideaal van zelfstandig en kritisch denken [115]. Dit leidt ook tot vragen in de universiteitsraad. Raadslid Patrick Klaassen: “In een stuk in Mare las ik dat je in de minor studiepunten krijgt voor militaire training. Als dat gebeurt zonder eerst een discussie hierover te voeren binnen de academische gemeenschap en met de medezeggenschap is dat zorgwekkend,” [116].

[111] https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2026/03/drie-nieuwe-leidse-minoren-met-stage-in-nationale-veiligheid
[112] https://www.universiteitleiden.nl/onderwijs/minoren/minor/fgga-defensie-en-nationale-veiligheid
[113] https://www.denhaagfm.nl/dhfm/5116165/defensieprogrammas-populair-onder-studenten-je-draagt-bij-aan-de-veiligheid-van-nederland
[114] https://www.mareonline.nl/achtergrond/zeventig-studenten-staan-straks-met-beide-benen-in-de-modder

Zoals Klaassen aangeeft leidt vooral ook het gebrek aan overleg en inspraak tot irritatie. De universiteitsraad had zich in 2025 juist uitgesproken tegen plannen van het CvB om de universiteit meer te profileren op het thema defensie. “Alumni als Einstein en Oppenheimer waarschuwden al voor het gevaar van samenwerking met defensie”, aldus raadslid Mark Dechesne. Rector Hester Bijl reageerde terughoudend op het negatieve advies van de raad: “[W]e gaan ons erover beraden als de raad vindt dat het eruit moet,” [117]. Dat beraad leidde blijkbaar niet tot een andere koers. Klaassen: “Nu zie ik dat er toch op meer samenwerking wordt voorgesorteerd. Hoe zit dat en waarom is dat? En vooral: stuurt het college hierop?”[118].

[115] Zie bijvoorbeeld: https://www.mareonline.nl/achtergrond/is-defensie-de-taak-van-de-universiteit
[116] https://www.mareonline.nl/nieuws/weerstand-tegen-steeds-meer-samenwerkingen-met-defensie
[117] https://www.mareonline.nl/nieuws/raad-wil-defensie-niet-in-profileringsthemas-universiteit
[118] https://www.mareonline.nl/nieuws/weerstand-tegen-steeds-meer-samenwerkingen-met-defensie

Ik vind de nieuwe minor vooral oneerlijk. Wij moeten allemaal hard werken om de studiepunten voor onze cursus te halen en worden daar verder niet voor betaald. De meeste studenten moeten naast hun studie een bijbaan lopen en doen vaak ook een onbetaalde stage. Dus het is echt een vernedering en een waardevermindering van je diploma om te horen dat de universiteit en Defensie studiepunten en een salaris aanbieden voor een minor die verder geen waarde heeft voor je studierichting.

(Anonieme student Universiteit Leiden)

TU Eindhoven: fotonische chips voor Defensie binnen kluwen van samenwerkingen

In maart 2026 togen Defensie-minister Yesilgöz, minister Herbert van Economische Zaken en EU-commissaris Virkkunen (Technologische Soevereiniteit, Veiligheid en Democratie) naar de High Tech Campus in Eindhoven om het startsein te geven voor een nieuwe proefproductielijn voor fotonische chips. Zulke chips, die digitale data-uitwisseling via licht mogelijk maken, zijn interessant voor krijgsmachten, bijvoorbeeld om communicatie via radio's te vervangen of te navigeren zonder GPS. Defensie draagt €20 miljoen bij aan het project [119].

Het project laat zien hoe militarisering plaatsvindt in de context van wijdverbreide en -vertakte samenwerkingsverbanden, die meestal voornamelijk of ook civiel gericht zijn. De chips-productielijn is een initiatief van TNO en de High Tech Campus Eindhoven, met naast de TU Eindhoven ook PhotonDelta en SMART Photonics als deelnemers [120]. PhotonDelta is een non-profit hub op de High Tech Campus, dat partnerschappen heeft met tientallen bedrijven en kennisinstellingen, waaronder naast de TU/e ook TU Delft, Universiteit Twente en de hogescholen Saxion, Fontys en de Haagse Hogeschool [121]. De Hightech Campus is dan weer een andersamenwerkingsverband, fysiek gevestigd aan de rand van Eindhoven op het terrein van de voormalige onderzoeksafdeling van Philips (NatLab), dat ook grondlegger van de campus was. Meer dan 100 startups, van de ruim 300 deelnemende bedrijven en kennisinstituten, zijn daar gevestigd. De campus richt zich op een breed scala aan high-tech onderzoek en ontwikkeling. Dat is interessant voor Defensie, dat op jacht is naar allerlei (civiele) technologische innovaties die ook militair bruikbaar zijn. Daartoe werd in 2025 ook een MINDbase van Defensie op de campus geopend [122]. De Hightech Campus is op zijn beurt onderdeel van het hele Brainport Eindhoven, een nog breder regionaal innovatie- en economisch samenwerkingsverband van gemeenten, bedrijven en kennisinstellingen. Ook hierin speelt de TU/e een centrale rol [123].

De fabriek is daarnaast ook nog onderdeel van het pan-Europese consortium PIXEurope, bestaande uit universiteiten, waaronder de TU/e en Universiteit Twente, en kennisinstituten, zoals TNO, uit verschillende Europese landen [124]. Dit consortium werkt met een budget van €400 miljoen aan het opzetten van “Europa’s eerste volledig geïntegreerde, gedistribueerde proeflijn voor de ontwikkeling van geavanceerde fotonische geïntegreerde circuits. Dat dit naast allerlei civiele doelen ook voor militaire zaken gebruikt kan worden komt op de hele website slechts in een bijzin naar voren [125].

[119] https://www.defensie.nl/nieuws/20260309-eerste-hersenen-voor-defensietoepassingen-komen-van-nederlandse-bodem
[120] https://www.defensie.nl/nieuws/20260309-eerste-hersenen-voor-defensietoepassingen-komen-van-nederlandse-bodem
[121] https://www.photondelta.com/ecosystem-partners/
[122] https://www.hightechcampus.com/companies/ministerie-van-defensie/
[123] https://www.tue.nl/impact/samenwerking-met-industrie/samenwerking-tue-met-het-bedrijfsleven
[124] https://pixeurope.eu/partners/
[125] https://pixeurope.eu/start-of-pixeurope-a-400me-initiative-that-aims-to-accelerate-photonic-chip-development-in-europe/

In juni 2026 lanceerde het College van Bestuur van de TU/e het 'Strategic Plan Resilience and Security', met de ambitie binnen vijf jaar een toonaangevende rol te spelen op het gebied van nationale veiligheid. Het CvB ziet het als de “maatschappelijke verantwoordelijkheid” van de TU/e om een bijdrage te leveren aan “de sterk gegroeide noodzaak om ons land en Europa op eigen kracht veilig te houden”. Het plan gaat in januari 2027 van start, met een focus op “Intelligente Systemen (inclusief Cyberveiligheid), Sensoren, Geavanceerde Materialen en Logistiek,” [126].

Het CvB geeft ook aan dat “[e]en belangrijk principe in het plan is dat iedereen aan de TU/e vrij is om te beslissen om wel of niet mee te doen aan defensie-gerelateerde projecten”. Als je kijkt naar hoe militarisering een element vormt van allerlei brede, wijdlopige en grotendeels civiele ecosystemen, zoals bij de betrokkenen bij de fabriek voor fotonische chips of het hele Brainport-netwerk, is het echter maar de vraag hoe dit in de praktijk vorm moet krijgen.

[126] https://www.tue.nl/nieuws-en-evenementen/nieuwsoverzicht/24-06-2026-resilience-and-security-strategisch-plan-akkoord

TU Delft: schimmig innovatiecentrum Defensie

TU Delft liet in maart 2026 weten dat het twee leegstaande gebouwen op de universiteit zou gaan verhuren aan Defensie voor de vestiging van het MIND Tech Centre, waar de Provincie Zuid-Holland ook nog €1 miljoen (deels afkomstig uit Europese subsidies) in steekt. In het centrum kunnen Defensie (Commando Materieel en IT (COMMIT)), start-ups en mkb-bedrijven samenwerken aan innovaties. Doel is dat ideeën sneller omgezet kunnen worden in prototypes voor testen en validatie [127]. De focus ligt op dual-use technologie: drones, sensoren, ruimtetechnologie, IT en slimme digitale systemen. Defensie en TU Delft hebben een gelijke stem bij de selectie van bedrijven die van het centrum gebruik mogen maken.

Het MIND Tech Centre werd op 1 juli 2026 officieel geopend door staatssecretaris Boswijk van Defensie. Hij stelde: “Een plek om veilig te kunnen samenwerken is noodzakelijk als we willen beschikken over het beste materieel, want ook wij moeten zorgen dat wij beter zijn dan onze tegenstanders. Een tweede plek is geen optie,” [128]. In de Defensienota 2026 ('Samen voorwaarts') schreven Boswijk en minister Yesilgöz ook al dat “we onze tegenstanders altijd een stap voor” moeten blijven [129]. Die 'tegenstanders' denken natuurlijk precies hetzelfde, het recept voor een wapenwedloop, met alle risico's op escalatie van dien.

Wat er binnen de verhuurde gebouwen gaat gebeuren blijft in nevelen gehuld, activiteiten en namen van deelnemende bedrijven worden door Defensie en de universiteit geheim gehouden [130]. Er is bij de diverse samenwerkingen tussen Defensie en universiteiten vaker sprake van debat over de botsing tussen de geheimhouding die Defensie nastreeft en het principe van wetenschappelijke openheid en controleerbaarheid, maar hier wordt dat laatste – onder het mom dat TU Delft zelf geen onderwijs of onderzoek in het centrum uitvoert – wel heel erg te grabbel gegooid. Ook eerdere toezeggingen over een moreel beraad en overleg met medezeggenschapsorganen over verdere samenwerking met Defensie werden door het CvB in dit geval terzijde geschoven. Voorzitter van het CvB, Ingrid Thijssen zei: “Het helpen mogelijk maken van centrum past bij de maatschappelijke rol van de TU Delft. Het vergroten van de veiligheid en weerbaarheid van Nederland en Europa is een belangrijke maatschappelijke opgave, waar wij als universiteit een bijdrage aan leveren [131].

TU Delft werkt al jaren intensief samen met de wapenindustrie, bijvoorbeeld met jaarlijkse stages bij het F35-programma van Lockheed Martin, de grootste wapenproducent ter wereld [132]. Ook met de Europese wapengiganten Airbus en Thales is sprake van langlopende samenwerking [133]. NRC berichtte in oktober 2025 dat wapenbedrijven in hun zoektocht naar nieuwe werknemers duizenden euro's betalen aan studentenverenigingen op TU Delft om met studenten in contact te komen [134].

[127] https://www.hollandhightech.nl/nieuws-agenda/nieuws/mind-tech-centre-delft-wordt-broedplaats-voor-defensie-innovatie
[128] https://delta.tudelft.nl/article/bombastische-muziek-en-een-drone-aan-een-touwtje-defensie-trekt-in-api-hal
[129] https://open.overheid.nl/details/28d42075-1bf5-474b-8ee1-de138e45512d
[130] https://delta.tudelft.nl/article/defensie-opent-beveiligd-innovatiecentrum-op-tu-campus
[131] https://www.tudelft.nl/2026/tu-delft/samenwerken-aan-de-defensietechnologie-van-de-toekomst

De studentenraad toonde zich bezorgd over een mogelijk “afschrikkend effect op de academische vrijheid en het recht om te demonstreren” door de aanwezigheid van Defensie op de campus. Zoals bij nagenoeg alle universiteiten erkent het CvB dat er kritiek is en zegt dat er ruimte moet zijn voor discussie over de groeiende relatie met Defensie. Daar wordt vervolgens niks mee gedaan. In de woorden van het CvB: “Het CvB is van mening dat onze samenwerking met het ministerie van Defensie, zoals al jarenlang het geval is, past binnen de maatschappelijke opdracht van de universiteit.” En het benadrukt voorts: “De geopolitieke spanningen leiden ertoe dat te verwachten is dat de samenwerking eerder toe- dan af zal nemen,” [135].

[132] https://delta.tudelft.nl/en/article/the-trouble-with-talking-about-militarisation-at-tu-delft
[133] Zie bijvoorbeeld: https://www.tudelft.nl/en/2023/lr/tu-delft-and-airbus-enter-five-year-partnership-to-advance-talent-and-technology; https://www.tudelft.nl/en/2025/lr/faculty-signs-two-new-collaborations-with-airbus; https://connect.thalesgroup.com/nl/news/opening-nieuw-kantoor-thales-delft
[134] https://www.nrc.nl/nieuws/2026/10/12/defensiebedrijven-zoeken-personeel-en-betalen-1-000-euro-om-een-lezing-te-geven-op-de-tu-delft-a4937391
[135] https://delta.tudelft.nl/article/defensie-opent-beveiligd-innovatiecentrum-op-tu-campus

Op de TU Delft is de grap al jaren hetzelfde: Na de studie gaan we allemaal lekker bij Lockheed Martin werken. We weten allemaal hoe graag de universiteit ons opleidt om wapens te bouwen. De helft van de scriptieonderwerpen is slecht verbloemd wapenonderzoek. (Ik herinner me nog hoe hard ik met een vriend moest lachen om de hoge-precisiedrone die “water aan dorstige wandelaars” moest leveren.)
Een paar jaar terug werd er aangekondigd dat de TU nauwer met het leger wilde samenwerken. Meer wilden ze er toen niet over kwijt. Begin dit jaar stond er opeens een militair gebouw op de campus, alsof dat de normaalste zaak op aarde was. Blijkbaar vonden ze het niet nodig om studenten mee te nemen in deze beslissing. De meeste mensen die ik spreek weten niet eens dat het gebouw er is. Als ik het vertel, kijken ze raar op. Zelfs voor de TU Delft gaat dit ver.

(Anonieme student TU Delft)

Radboudumc: militarisering van de academische gezondheidszorg

Ook de Radboud Universiteit in Nijmegen haalt de banden met Defensie aan. Zo ging in maart 2025 een gezamenlijke onderzoeksgemeenschap over defensie, veiligheid en crisismanagement met de Nederlandse Defensie Academie in Breda van start [136]. We maken hier echter een uitstapje naar het Radboudumc, dat binnen de wereld van Nederlandse academische ziekenhuizen een voortrekkersrol qua samenwerking met Defensie vervult. Hoewel het Radboudumc en de Radboud Universiteit sinds 2020 bestuurlijk en organisatorisch ontvlochten zijn, blijven ze sterk aan elkaar verbonden. Zo blijft het medisch onderwijs van aan de universiteit ingeschreven studenten plaatsvinden bij het Radboudumc.

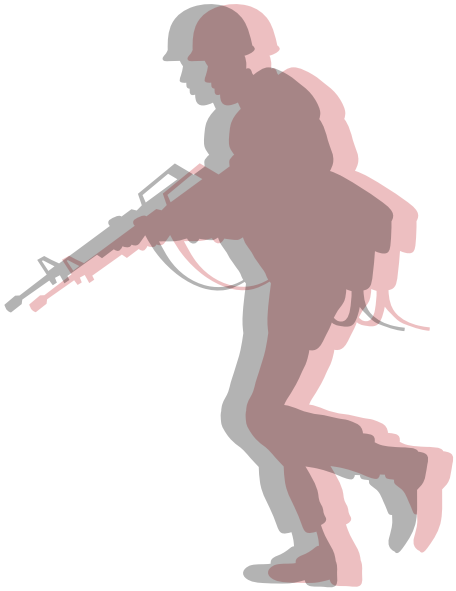
In januari 2025 berichtte de Gelderlander dat het personeel van het Radboudumc wordt opgeleid om zich voor te bereiden op een mogelijke oorlog in Nederland. “Volgens het Radboudumc sluit de bijscholing van het personeel aan bij de oproepen aan burgers vanuit de Rijksoverheid om zich op alle manieren voor te bereiden op een eventuele oorlog”, aldus het artikel [137]. In juni van dat jaar sloot het Radboudumc zich als eerste academische ziekenhuis aan bij de Nationale Zorgreserve (NZR), een netwerk van (voormalige) zorgprofessionals die tijdelijk kunnen worden ingezet tijdens crisissituaties, zoals een gewapend conflict. De NZR werkt nauw samen met Defensie [138].

Het Radboudumc werkt ook samen met Defensie in de ontwikkeling van bijvoorbeeld 3D-geprinte hulpmiddelen, AI-ondersteunde triage en gepersonaliseerde revalidatie [139]. Samenwerking tussen Defensie en de zorgsector is de afgelopen jaren sterk toegenomen, maar al in 2021 kondigden ziekenhuizen aan intensiever met Defensie te gaan samenwerken [140]. Het Instituut samenwerking Defensie en Relatieziekenhuizen (IDR) speelt hierbij een centrale rol. Naast het Radboudumc zijn ook de zes andere academische ziekenhuizen hierbij aangesloten, ze vormen daarmee de helft van het totaal aantal relatieziekenhuizen. Het IDR plaatst beroepsmilitairen bij deze ziekenhuizen, die daar werken als volledige werknemers. In ruil daarvoor kunnen medisch specialisten van deze ziekenhuizen zich als reservist beschikbaar stellen [141].

UMCNL, de koepelorganisatie van de universitaire medische centra, is aangesloten bij de Coalitie Weerbare Zorg. Inge de Wit, portefeuillehouder Weerbare Zorg in het bestuur van de ook bij de coalitie aangesloten Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen vertelt dat deze zich op een breed scala aan crisissituaties richt, maar in het bijzonder op militaire en hybride oorlogsdreiging. De coalitie ontstond nadat Defensie de zorgsector had laten weten verwachtingen te hebben: “Defensie heeft bij verschillende partijen aangegeven: wij rekenen op jullie. Vanuit de ziekenhuizen, UMCNL en NVZ, hebben we toen gezegd: dan moeten we ons ook gezamenlijk organiseren” [142].

[136] https://www.ru.nl/medewerkers/nieuws/succesvolle-start-onderzoeksgemeenschap-aangaande-defensie-veiligheid-en-cri sismanagement www.rmedewkers/niwssuccsvoll-statndzoeksgemeenshap-aangaandvilighid-n-cisismangt
[137] https://www.gelderlander.nl/nijmegen/radboudumc-leidt-personeel-op-voor-oorlog-in-nederland~a56c36a7/ www.gelerndernijmegen/rdbodmc-eid-peoloooooogidln~a56c36a7
[138] https://www.radboudumc.nl/nieuws/2025/radboudumc-sluit-zich-als-eerste-academisch-ziekenhuis-aan-bij-nationale-zo rgreserve; https://www.radboudumc.nl/nationale-zorgreservewww.rbodumcnieuws/2025/rdbodumc-luitzih-aseeseaadischzikhui-aan-bjational-zogre;
139] https://oostnl.nl/nieuws-overzicht/zorg-en-defensie-vinden-elkaar-in-gedeelde-uitdagingen-de-mens-centraal www.rboudmctiazrgv[140] https://www.zorgvisie.nl/ziekenhuizen-gaan-intensiever-samenwerken-met-defensie/139ootnlniewoverzih/zog-en-fsievndlkaar-ngedeelditdaging-mctl
[141] https://www.defensie.nl/onderwerpen/g/gezondheidszorg/samenwerking-civiele-ziekenhuizen/over-het-idr
[140] wwwzorgisieziekenhizengaanversamknt-dfesie
[141] wwwdefesie.nderwpen/g/gezonhidszorgsanwkingciilzikhuz/ovht-dr

Er valt natuurlijk moeilijk iets in te brengen tegen goede zorg voor oorlogsslachtoffers willen kunnen verlenen. De focus op oorlogsvoorbereiding roept echter wel vragen op. Internist-intensivist in opleiding Jona Walk van NVMP – Artsen voor Vrede: “Ook in de zorgsector wordt, vind ik, steeds meer over oorlog gesproken alsof het iets onvermijdelijks is. Het beeld dat wordt geschetst is dat er sowieso oorlog komt en dat daar samen met Defensie actief op moet worden voorbereid. Dan wordt bijvoorbeeld de vraag gesteld hoe we zowel reguliere patiënten als oorlogsslachtoffers gaan opvangen als het straks oorlog is. Ik denk dat er vaak voorbij wordt gegaan aan de vraag wat we kunnen doen om te zorgen dat er géén oorlog komt. Of er misschien alternatieven zijn of andere oplossingen, of er ook gede-escaleerd kan worden” [143].

[142] https://nvz-ziekenhuizen.nl/actualiteit-en-opinie/weerbare-zorg-vraagt-om-meer-dan-plannen-je-kunt-je-eentje-niet-wee rbaar-zijn
[143] https://www.medischcontact.nl/actueel/laatste-nieuws/artikel/er-wordt-steeds-meer-gesproken-over-oorlog-als-iets-onve rmijdelijks

Als student schrik ik hier enorm van: het normaliseren van geweld zou nooit normaal moeten zijn. Ik denk dat deze samenwerking het draagvlak voor militarisering verhoogt in alle lagen van de samenwerking, terwijl de dreiging veel kleiner is dan defensie voordoet. Ik kan mij voorstellen dat studenten geneeskunde hier niet op staan te wachten, ze volgen immers een studie voor het redden van levens en niet om die te eindigen.

(Anonieme student Radboud)

Erasmus Universiteit Rotterdam: sneuvelbereidheid onderzoeken

In oktober 2026 trok een geschiedenisstudent aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) aan de bel over een mail die hij vanuit zijn opleiding had gekregen. In de mail worden studenten uitgenodigd deel te nemen aan een onderzoek naar “gevechtsbereidheid en de verhouding tussen samenleving en krijgsmacht”. Op 3 november werd hiertoe op de universiteit een groepsinterview (focusgroep) gehouden over “bijdragen aan Defensie in deze tijd”. Tijdens dit interview worden vragen voorgelegd als wat Defensie voor de deelnemende studenten betekent, hoe zij zouden reageren op oorlogsscenario’s en welke rol zij zelf zouden willen vervullen [144].

“Normaal leren we jullie hoe je onderzoek naar dit soort vragen doet; dit keer willen we jullie graag vragen om zelf geïnterviewde te zijn”, zo schrijft de 'Geschiedenis Afdeling' die de mail ondertekent. Deelnemers krijgen een cadeaubon als beloning en kunnen zich melden bij een onderzoeker van de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences. Het onderzoek is deel van het project 'Armed forces and society: Dutch Public Opinion on the Military and Defence in Comparative Perspective' (2025-2027), dat ruim €150.000 euro subsidie kreeg van NWO [145]. Hoofdorganisatie van het project is de VU, andere deelnemers zijn naast de EUR de Nederlandse Defensie Academie, Stichting Vredeswetenschappen en de Vilnius University in Litouwen.

Het project richt zich op het beeld dat mensen hebben van de krijgsmacht, welke houding zij daartegenover aannemen en of zij zelf willen bijdragen aan landsverdediging, door in het leger te gaan of op een andere manier [146]. 'Armed forces and society' bouwt voort op het eerdere project 'Towards a New Belligerency? Explaining Changing Attitudes on the Willingness to Fight for one’s Country', waarvoor de huidige projectleiders Wolfgang Wagner (VU) en Michal Onderco (EUR) ook al een subsidie van NWO kregen. Onderco bij de aanvang van dat project: “Now more than ever, we need to understand what makes societies willing to fight.” Ook bij dat project was sprake van focusgroepen onder studenten in Rotterdam en Amsterdam [147].

De meeste studenten maken deel uit van de leeftijdsgroep waar Defensie werving voornamelijk op richt. Ze vallen grotendeels ook onder de 17 tot 27-jarigen die te maken gaan krijgen met een enquête over werken bij Defensie, waarvan het invullen volgens het regeerakkoord verplicht wordt, en eventuele andere stappen op de zogenaamde 'escalatieladder' richting de herinvoering van een (selectieve) opkomstplicht [148]. Opinieonderzoeken op universiteiten, of breder onder jongeren, laten echter steeds zien dat het enthousiasme voor werken bij Defensie, hoewel meer aanwezig, dan voorheen, niet bijster groot is [149]. En de meeste jongeren zijn tegen een dienstplicht [150].

[144] https://www.instagram.com/p/DegrSIZjYkC/
[145] https://www.nwo.nl/projecten/alval24635
[146] https://www.nationalewetenschapsagenda.nl/projecten/armed-forces-and-society-dutch-public-opinion-military-and-def ence-comparative
[147] https://www.eur.nl/en/news/nwa-grant-research-willingness-fight-ones-country; https://wolfgang-wagner.org/research/towards-a-new-belligerency-explaining-changing-attitudes-on-the-willingness-to fight-for-ones-country/
148] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2026Z18685&did=2026D42878
[149] Zie bijvoorbeeld: https://ukrant.nl/magazine/verplicht-het-leger-in-dat-zien-studenten-niet-zitten-blijkt-uit-ukrant-peiling-2/; https://www.parool.nl/columns-opinie/amsterdamse-tieners-over-de-militaire-dienstplicht-ik-had-al-moeite-met-de-piep jestest~b76179e9/; https://eenvandaag.avrotros.nl/opiniepanel/uitslagen/een-op-de-drie-jongeren-is-bereid-een-jaar-in-het-leger-te-gaan-we
[150] https://studenten.com/blog/dienstplicht-noodpakketten-en-toekomststress-wat-doet-oorlogsdreiging-met-studenten

Je kunt je voorstellen dat de onderzoeksvraag interessant is, maar je kunt ook voorspellen dat Defensie de resultaten van zo'n onderzoek vooral wil gebruiken om werving te verbeteren en het eigen imago op te poetsen. De mail aan de studenten van de EUR wijst ook in die richting, met de verwijzingen naar 'gevechtsbereidheid'. Een eerdere peiling van Erasmus Magazine suggereert overigens dat studenten en staf van de EUR in meerderheid meer samenwerking met Defensie en de wapenindustrie niet zien zitten [151].

[151] https://www.erasmusmagazine.nl/2024/11/13/wil-de-eur-gemeenschap-defensieonderzoek-doen-een-verschrikkelijk-ide e/

Ik vind het enorm zorgwekkend dat de Erasmus Universiteit van ons vraagt om vragen te beantwoorden over onze gevechtsbereidheid. Dit soort onderzoek wordt veel te onschuldig neergezet, zonder dat er wordt stilgestaan bij wat de universiteit hier eigenlijk aan ons vraagt. Terwijl ik tijdens mijn studietijd wil onderzoeken hoe ik mijn toekomst kan inrichten, onderzoekt de universiteit hoe bereid ik ben om te investeren in onze dood. Met dit soort sluwe onderzoeken worden manieren ontwikkeld om studenten zo gericht mogelijk te kunnen prikkelen om zichzelf en hun medestudenten tot prooi te maken voor het leger, eerst op de universiteit, en dan op het slagveld. Dramatisch neergezet maar wel waar.

(Anonieme student Erasmus Universiteit Rotterdam)

Universiteit Maastricht: civiele innovaties scouten voor Defensie

De Universiteit Maastricht is een van de initiatiefnemers van Brightlands, vier wetenschapsparken (campussen) in Limburg waar bedrijven, onderzoekers en studenten werken aan innovaties “met oog voor wat maatschappelijk van waarde is en daarnaast commercieel interessant kan zijn”. Er wordt samengewerkt met de Provincie Limburg, Zuyd Hogeschool, Fontys Hogeschool, APG, DSM, de Open Universiteit en Maastricht UMC+ [152].

Elke campus richt zich op enkele expertisegebieden. Voor de Brightlands Chemelot Campus in Sittard-Geleen zijn dit 'circulaire materialen, biomedische innovaties en duurzame processen', die in de belangstelling staan van Defensie. In 2019 tekenden Brightlands en Defensie een strategische koepelovereenkomst, waarin werd afgesproken de komende twee jaar samen te werken. Defensie gaf toen aan vooral geïnteresseerd te zijn in onderzoek en innovaties op gebieden als smart materials, 3D Printing, metabolisme, future food, smart services en blockchain. Brightlands assisteert Defensie bij het scouten van relevante innovaties en het leggen van contacten. Brightlands CEO Saskia Goetgeluk omarmde de komst van Defensie: “We hebben gezien voor welke grote en belangrijke opgaven Defensie staat. Dat de innovaties van Brightlands daaraan kunnen bijdragen, geeft een enorme boost aan alle ondernemers, wetenschappers en studenten binnen de samenwerking op alle campussen en tússen de campussen” [153]. In 2021 werd de overeenkomst verlengd en geïntensiveerd [154]. Concreet leidden deze brede bijeenkomsten tot specifieke samenwerkingsprojecten, bijvoorbeeld bij onderzoek naar 3D-printing voor militair gebruik [155].

In 2025 tekenden Defensie, Economische Zaken, de Provincie Limburg, de Brightlands campussen en LIOF een nieuwe Letter of Intent over verdere intensivering van de samenwerking, voor in eerste instantie een periode van twee jaar. Bij die gelegenheid loofde staatssecretaris Tuinman van Defensie de ontwikkelingen bij Brightlands: “Mede dankzij Brightlands kan Defensie een unieke positie innemen. Dat geldt bij ontwikkelingen van militair-specifieke capaciteiten, maar ook bij technologie op het gebied van slimme materialen”, “[d]enk aan de ontwikkeling van ’s werelds sterkste vezel die gebruikt wordt in alle kogelvrije vesten van Defensie en Politie en in de vliegtuigindustrie maar ook het 3D-printen van reserveonderdelen” [156].

Defensie opende aansluitend ook een MINDbase op de campus in Sittard-Geleen. Dat is ook het loket voor weer een andere samenwerking van Brightlands Chemelot met Defensie, Economische Zaken, de Provincie Limburg en LIOF (de regionale ontwikkelingsmaatschappij voor Limburg). Dit team probeert bedrijven aan Defensie te koppelen, met een focus op “technologieën die bijdragen aan de toekomstige militaire én economische slagkracht van Nederland”. Bedrijven kunnen voor Defensie nuttige innovaties aanbieden, en steun krijgen bij het contact leggen met Defensie, het zoeken van samenwerkingspartners en het vinden van financiering [157].

[152] https://www.brightlands.com/vernieuwend
[153] https://www.brightlands.com/nieuws/strategische-samenwerking-brightlands-en-defensie; https://www.brightlands.com/chemelot-campus/voor-wie/ondernemen/new-business-development-programs/samenwerk ing-met-het;
[154] https://www.brightlands.com/nieuws/defensie-intensiveert-samenwerking-met-brightlands
[155] https://www.l1nieuws.nl/nieuws/906389/defensie-en-brightlands-onderzoek-nieuwe-toepassingen-3d
[156] https://www.brightlands.com/nieuws/brightlands-campussen-en-defensie-versterken-samenwerking-limburg; https://www.defensie.nl/nieuws/20250321-tuinman-op-innovatieve-toer-in-limburg

De Universiteit Maastricht is via deze en andere samenwerkingsvormen, zoals het Platform Defensie Bedrijfsleven Limburg, ook betrokken bij het organiseren van evenementen als de Limburgse Defensie Dag (2022) en het symposium 'Weerbaar Limburg' (november 2026) [158]. Net als andere universiteiten is de Universiteit Maastricht verankerd in diverse, op elkaar aansluitende, samenwerkingsvormen met Defensie en de militaire industrie. Wat in dit geval opvalt is de actieve manier waarop diverse initiatieven, waarin de universiteit een centrale rol speelt, de zoektocht van Defensie naar voor militaire toepassingen nuttige civiele innovaties ondersteunen. Dit is een kenmerk van militarisering van (civiel) onderzoek en innovatie.

[157] https://www.brightlands.com/chemelot-campus/expertises/bedrijf/defensie-innovatie-team-limburg
[158] https://www.viro-group.com/nl/nieuws/1e-limburgse-defensie-dag-in-teken-nieuwste-ontwikkelingen-medeorganisator viro; https://www.maastrichtuniversity.nl/events/symposium-weerbaar-limburg

Universiteit Utrecht: EU-aanbestedingsregels oprekken voor de Nederlandse wapenindustrie

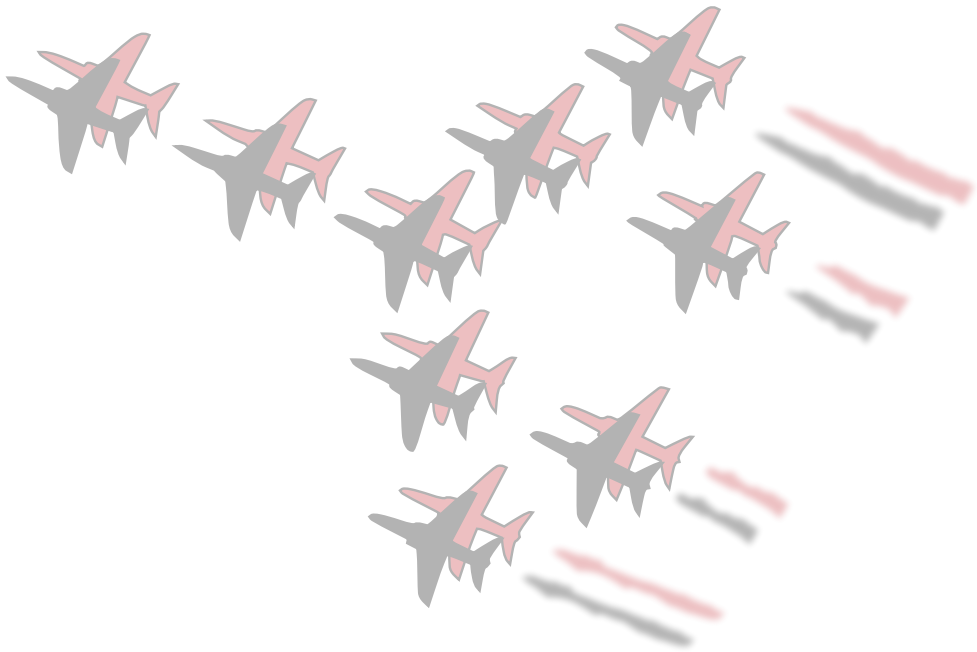
Het Utrecht University Centre for Public Procurement (UUCePP) focust zich op aanbestedingsrecht en overheidsopdrachten, onder meer op het gebied van Defensie [159]. Met name medeoprichter en co-director prof. mr. dr. Elisabetta Manunza is hierin gespecialiseerd [160].

Europees aanbestedingsrecht bepaalt grofweg dat (grote) overheidsopdrachten voor aankopen of diensten openbaar in de markt gezet moeten worden en niet (onderhands) aan nationale bedrijven gegund mogen worden. Er bestaan hier allerlei procedures voor, met tal van uitzonderingen, ook voor situaties waarin nationale veiligheid een rol speelt. Manunza en collega's zoeken in hun werk, regelmatig in opdracht van Defensie, hoe de overheid dit juridisch kader zo optimaal mogelijk kan benutten om militaire aankopen bij Nederlandse bedrijven te kunnen doen.

In 2020 gaven zij Defensie advies over de werking van de interne marktregels van de EU bij het opzetten van een 'Ecosysteem Logistiek', een duurzaam samenwerkingsverband met bedrijven uit de logistieke sector. Zij stelden dat de aanbestedingsregels van de EU de “militaire veiligheidsbelangen van de Krijgsmacht onvoldoende waarborgen” en dat een uitzondering gerechtvaardigd is [161]. In 2024 volgde een soortgelijk advies over de plannen van Defensie om een 'Ecosysteem Duurzame Strategische Samenwerking Onbemande Systemen' op te zetten [162]. De premisse hiervoor ligt volledig in lijn met het militariseringsdenken van overheid en industrie: “De continue veranderende globale geopolitieke verhoudingen vergen nieuwe acties om de vrede en de veiligheid van Nederland en haar burgers te garanderen. Daartoe is het noodzakelijk om de innovatiekracht van het Ministerie van Defensie en de Nederlandse defensie industrie optimaal te benutten en te stimuleren.” In hun ogen zou het verplicht aanbesteden van opdrachten het opbouwen van duurzame samenwerkingsverbanden tussen Defensie en Nederlandse bedrijven in de weg kunnen staan, en daarmee een rem zetten op innovaties. Maar, aldus de onderzoekers van UUCePP, Defensie kan met een beroep op belangen van nationale veiligheid van de reguliere aanbestedingsregels afwijken, teneinde partijen te selecteren “op grond van militair-strategische overwegingen, zoals de positieve bijdrage aan de Nederlandse strategische autonomie en de strategische militaire samenwerking met andere (Europese) landen” [163].

[159] https://www.uu.nl/onderzoek/centre-for-public-procurement-uucepp/onderzoek/wetenschappelijk-onderzoek/nationale-v eiligheid-en-vitale-infrastructuur; https://www.uu.nl/onderzoek/centre-for-public-procurement-uucepp/onderzoek/onderzoek-in-opdracht
[160] https://www.uu.nl/medewerkers/EManunza
[161] https://www.uu.nl/nieuws/militair-logistieke-dienstverlening-door-bedrijfsleven-aan-defensie-is-eu-proof
[162] https://www.uu.nl/nieuws/uucepp-advies-europees-recht-biedt-defensie-ruimte-voor-samenwerking-met-hightech-indust rie
[163] https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo-uucepp-defensienota%202024-rapport-Manunza-Meershoek-Ecosysteem-DSS%20Onbemande%20Systemen%20juli%202024.pdf

De Nederlandse wapenindustrie laat al jaren luidkeels horen dat ze vindt dat de Nederlandse overheid EU-regels te strikt toepast, ook bij de toepassing van EU-wapenexportregels. Op dit punt vindt de industrie UUCePP eveneens aan zijn zijde. Mr. dr. Nathan Meershoek, ook co-auteur van het rapport uit 2024, sprak begin november 2026 bij een rondetafelgesprek over het wapenexportbeleid in de Tweede Kamer. In zijn position paper stelde hij dat “exportcontrole een van de structurele knelpunten in de Europese defensiesamenwerking” is “zo lang aan een overdrachtsvergunning binnen de EU nog beperkingen kunnen worden gesteld voor de export naar derde landen”. Meershoek trekt de vermeende consequenties hiervan ver door met de voorspelling dat dit “gezien [kan] worden als een risico voor de toekomstige inzet van wapens buiten eigen grondgebied, bijvoorbeeld in het kader van collectieve zelfverdediging of bij de handhaving van een mogelijk vredesakkoord in Oekraïne” [164]. Een vreemde redenering. Als de Nederlandse overheid klakkeloos export van wapenonderdelen naar bijvoorbeeld Duitsland of Frankrijk toestaat is het risico levensgroot dat deze uiteindelijk in wapens in bijvoorbeeld Israël of Saoedi-Arabië eindigen. Hoe kunnen wapenexporten die oorlog, onderdrukking en mensenrechtenschendingen voeden bijdragen aan veiligheid?

[164] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2026Z23461&did=2026D54097

Militarisering op hogescholen

Niet alleen universiteiten, ook veel hogescholen werken steeds nauwer samen met Defensie. In de voorbeelden per universiteit duiken al een aantal keren hogescholen op als mededeelnemers in samenwerkingsverbanden. Zo kwamen onder meer NHL Stenden (Noord-Nederland), Zuyd (Limburg) en Fontys (Zuid-Nederland) al voorbij. Ook maken zij deel uit van brede ecosystemen voor onderzoek en innovatie, die soms specifiek militair, maar vaker dual use of primair civiel gericht zijn.

Daarnaast bieden veel HBO's ook militaire minoren aan, waar de Nationale Weerbaarheidstraining dan onderdeel van is. Sinds 2025 zijn NHL Stenden (Assen, Leeuwarden), de Haagse Hogeschool, Avans Hogeschool (Breda), Hogeschool Utrecht, Hanzehogeschool (Groningen), Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Windesheim (Zwolle), Fontys Hogeschool (Eindhoven), Hogeschool Inholland (Rotterdam, Alkmaar, Haarlem), Saxion Hogeschool (Enschede, Deventer, Apeldoorn), Hogeschool Arnhem-Nijmegen en de Christelijke Hogeschool Ede begonnen met het aanbieden van deze training [165].

Henk Geveke, lid van het College van Bestuur van de Hogeschool van Amsterdam (HvA) en voormalig directeur Defensie en Veiligheid bij onderzoeksinstituut TNO, zei hierover: “Onze studenten groeien op in een wereld die complexer en onzekerder wordt. In Amsterdam kunnen we niet wegkijken van de veiligheidsvraagstukken van onze tijd. Daarom zetten we samen met Defensie kennis en innovatie in om bij te dragen aan de vrijheid en veiligheid van ons allemaal” [166]. HvA-docent Naïm Asbaâ leverde in een column scherpe kritiek op dit denken: “Terwijl Defensie miljarden ontvangt en het onderwijs moet bezuinigen, volgen studenten tijdens hun opleiding een militaire training in uniform. Het is een bescheiden begin, maar vooral de symboliek is groot: stap voor stap schuift het militaire denken het onderwijs in. Niet de studenten leren hier gehoorzamen, maar de hogeschool zelf. In plaats van zelfstandig na te denken over wat zij belangrijk vindt voor de samenleving, volgt ze nu wat Defensie belangrijk vindt voor haar” [167].

Een van de hogescholen die de laatste jaren steeds intensiever is gaan samenwerken met Defensie is Avans in Noord-Brabant. In november 2024 was de locatie van Avans in Breda het toneel van een oefening van landmacht en luchtmacht [168]. Kort daarvoor organiseerde Avans samen met Defensie het symposium ‘Van cyberdreigingen tot geopolitieke spanningen’ [169]. In diezelfde periode liet Defensie weten meer met Avans te willen gaan samenwerken. Boris Wijmer van het Instituut Defensie Leergangen, dat samen met Avans eerder al een verkorte HBO-opleiding voor onderofficieren ontwikkelde: “Met Avans hebben we een goed contact; er is wederzijds vertrouwen en we willen allebei graag meer samenwerken. Ook op het gebied van praktijkgericht onderzoek” [170].

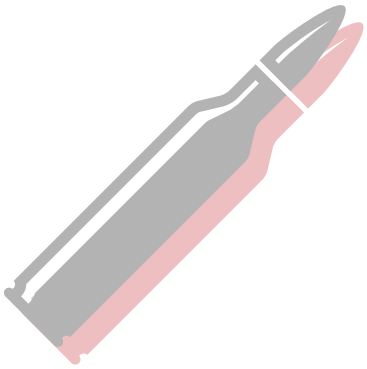
[165] https://werkenbijdefensie.zendesk.com/hc/nl/articles/31912898920477-Welke-onderwijsinstellingen-zijn-aangesloten-bi j-de-NWT
[166] https://hvana.nl/nieuws/reservist-worden-aan-hva-via-militaire-minor; zie ook: https://www.parool.nl/amsterdam/vanaf-komend-studiejaar-kun-je-aan-de-hva-via-een-minor-reservist-worden-bij-defe nsie~b43aafca/
[167] https://hvana.nl/nieuws/laat-de-hva-zich-voor-karretje-van-defensie-spannen
[168] https://www.ad.nl/breda/dit-is-waarom-er-vier-helikopters-van-defensie-boven-breda-vliegen-en-175-militairen-in-de-st ad-lopen~a568779b/
[169] https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/in-gesprek-over-de-toenemende-cyberdreiging
[170] https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/defensie-wil-intensiever-samenwerken-met-avans; https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/avd-werkt-samen-met-defensie-een-interview-met-de-studenten
[171] https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/nieuwe-minor-geeft-studenten-inzicht-in-internationale-conflicten-en-nationale-veiligheid
[172] https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/avans-en-defensie-versterken-samenwerking-voor-veilige-veerkrachtige-toeko mst

In mei 2025 volgde de introductie van 'International Violence, Instability & Conflict Studies (IVICS)', een gezamenlijke minor van Avans en Defensie, waar de Nationale Weerbaarheidstraining deel van uitmaakt [171]. Volgens projectleider bij Defense kapitein-luitenant ter Zee Erik Noordam “krijgt de Nationale Weerbaarheidstraining [zo] een logische plek in het leven van een grote groep studenten” en “voor Defensie is dit een manier om de flexibele schil structureel te vergroten” [172].

Naast de minor werkt Centre of Expertise Veiligheid en Veerkracht van Avans samen met Defensie aan onderzoeksprojecten. Avans verhuurt ook twee verdiepingen van een gebouw in Breda aan de Nederlandse Defensie Academie, het in dezelfde stad gevestigde opleidingsinstituut van de krijgsmacht. En in Tilburg is het TalenCentrum van Defensie ook in een gebouw van Avans gevestigd [173].

In maart 2026 kondigde Avans aan de samenwerking met Defensie verder te intensiveren. Bestuursvoorzitter Marjan Hammersma zei: “We hebben als individu, als hogeschool en als samenleving de kans om een bijdrage te leveren aan een weerbaar Nederland. [...] Dat sluit sterk aan bij de belangrijkste opgave voor Avans en het Nederlandse hbo: door onderwijs en onderzoek een bijdrage leveren aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld waarin burgers weerbaar zijn en op een prettige manier kunnen samenleven” [174].

Leden van de Medezeggenschapsraad zijn kritisch over de groeiende en zichtbare aanwezigheid van Defensie, juist ook een onderdeel van de wervingsinspanning. Een medewerkerslid zei: “Ik heb er moeite mee dat er altijd militairen met kistjes en in militaire kleding op Avans zijn. Het is soms net alsof je in de kantine op de Hogeschoollaan in de kazerne zit” en stelde: “De hogeschool neemt weinig stelling tegen zaken in de wereld, maar door Defensie toe te laten op de campussen doen we dat wel.” Een ander medewerkerslid wees erop dat “[e]en schoolgebouw [...] een veilige en neutrale leeromgeving [hoort] te zijn. De fysieke zichtbaarheid van militairen kan door sommige studenten en medewerkers worden ervaren als intimiderend of onveilig.” Ook werden er zorgen geuit over wervingsactiviteiten van Defensie op de campus en het bewaken van onafhankelijkheid en openheid van onderzoek. Het College van Bestuur liet weten de zorgen 'serieus' te nemen [175].

[173] https://punt.avans.nl/2026/10/amr-leden-uiten-zorgen-over-fysieke-aanwezigheid-defensie-op-avans-en-onafhankelijkhe id-van-onderzoek/
[174] https://www.avans.nl/over-avans/nieuws/avans-en-defensie-breiden-samenwerking-uit
[175] https://punt.avans.nl/2026/10/amr-leden-uiten-zorgen-over-fysieke-aanwezigheid-defensie-op-avans-en-onafhankelijkhe id-van-onderzoek/

Mbo's: 15-jarigen opleiden voor Defensie

De samenwerking tussen mbo-scholen en Defensie bestaat vooral uit het aanbod van vooropleidingen voor dekrijgsmacht. Veruit de omvangrijkste en bekendste zijn de diverse Veiligheid en Vakmanschap (VeVa)-opleidingen, die door ruim twintig instellingen worden gegeven [176]. In het studiejaar 2026-2027 startten ongeveer 2400 personen met een VeVa-opleiding [177].

Mbo's met VeVa-opleidingen [183]		
Naam	Locatie	VeVa-aanbod
Curio	Breda	Bedrijfsautotechniek, Beveiliging Luchtmacht, Beveiliging Marechaussee, ICT, Grondoptreden
	Hoogerheide	Vliegtuigonderhoud
Graafschap College	Doetinchem	Grondoptreden, Logistiek
ROC Nijmegen	Boxmeer	Bedrijfsautotechniek, Grondoptreden, ICT
Summa College	Eindhoven	Bedrijfsautotechniek, Grondoptreden, Service en Onderhoud, Zorg
Dulon College	Ede	Bouw, Grondoptreden
Scalda	Goes	Grondoptreden, Logistiek, Maritiem
Zadkine Veiligheidsacademie	Hoogvliet	Bedrijfsautotechniek, Beveiliging Luchtmacht, Beveiliging Marechaussee, Grondoptreden, ICT, Logistiek, Maritiem
ROC Midden Nederland	Nieuwegein	Bedrijfsautotechniek, Bouw, Grondoptreden, ICT, Service en Onderhoud
Landstede	Harderwijk	Bedrijfsautotechniek, Grondoptreden, Zorg
VONK Den Helder	Den Helder	Grondoptreden, Maritiem, Service en Onderhoud
Firda	Emmeloord	Grondoptreden
	Leeuwarden	Bedrijfsautotechniek, Bouw, Grondoptreden, ICT, Logistiek, Zorg
ROC Mondriaan	Den Haag	Bedrijfsautotechniek, Beveiliging Marechaussee, Grondoptreden, ICT
Vista College	Sittard	Grondoptreden, Service en Onderhoud
Koning Willem I College	Den Bosch	Grondoptreden
ROC Talland College	Purmerend	Grondoptreden, ICT
Gilde Opleidingen	Roermond	Bouw, Grondoptreden, ICT
Deltion College	Zwolle	Bedrijfsautotechniek, Beveiliging Luchtmacht, Bouw, Grondoptreden, Vliegtuigonderhoud
ROC van Amsterdam	Amsterdam	Bedrijfsautotechniek, Beveiliging Marechaussee, Grondoptreden, ICT
	Hoofddorp	Vliegtuigonderhoud
DCTerra	Assen	Grondoptreden, Logistiek, Service en Onderhoud
ROC van Twente	Almelo	Bedrijfsautotechniek, ICT
	Enschede	Grondoptreden
Yonder	Tilburg	Grondoptreden, Logistiek, Vliegtuigonderhoud
ROC van Flevoland	Almere	Grondoptreden, ICT, Service en Onderhoud

[176] https://veva.nl/rocs

[177] https://www.trouw.nl/binnenland/weer-meer-mbo-studenten-kiezen-voor-legeropleiding-ik-wil-vechten-voor-wat-ik-lief heb~ba30dbe68/

In november 2025 gepubliceerd onderzoek van Follow the Money werpt vragen op over de VeVa-opleidingen. Defensie lijkt cijfers, ook over doorstroom naar Defensie, te rooskleurig voor te stellen, en begeleiding als een personele last te zien, terwijl oud-deelnemers forse kritiek op de inhoud leveren en de opleiding 'nutteloos' noemen [178]. De opleiding is ook omstreden vanwege de jonge leeftijd waarop deze gestart kan worden. In veel gevallen kan dit al vanaf 15 jaar. Kinderrechtenorganisaties als UNICEF en Defence for Children leverden forse kritiek op voor jongeren van deze leeftijd niet geschikte elementen van de opleiding, zoals fysieke belasting en verbale kleinering, en het feit dat jongeren niet echt een ander vak leren dan militair, vooral bij de opleiding Grondoptreden, dat veruit de meeste VeVa-deelnemers kent [179]. Defensie vindt het echter cruciaal om jongeren op deze leeftijd te vangen, anders zouden ze in de tussenliggende jaren waarschijnlijk andere carrièrekeuzes gaan maken.

Trouw berichtte in april 2026 dat de de VeVa-opleiding Grondoptreden op aandringen van Defensie werd ingekort van 18 naar 12 maanden, zodat deelnemers sneller daadwerkelijk bij de krijgsmacht in dienst kunnen treden. Dit betekent dat de leerlingen in tweederde van de tijd hetzelfde moeten gaan leren en minder stage gaan lopen. Veel van de betrokken mbo's vonden dit de kwaliteit van het onderwijs aantasten en vreesden dat jongeren te weinig toegerust worden in de drift van Defensie om meer militairen klaar te stomen. Ze waren hier in eerste instantie tegen, maar stemden uiteindelijk onder forse druk toch in. Defensie zou hierbij onder meer de eigen positie als enige stageaanbieder voor de opleidingen hebben uitgespeeld. Maurits Brus, voorzitter van studentenbelangenorganisatie JOBmbo reageerde verontwaardigd: "Deze studenten worden voorbereid op situaties waarin fouten levensbedreigend kunnen zijn. En die geef je nu minder tijd? Het is een besluit waar wij echt boos van worden" [180].

Naast de VeVa-opleidingen wordt er ook ingezet op bredere samenwerking. Zo tekenden Defensie en ROC Zadkine in Rotterdam in mei 2026 een samenwerkingsovereenkomst over onder meer het creëren van stages, leerwerktrajecten en duurzame werkgelegenheid en het bieden van voorzieningen aan Zadkine-personeel dat ook reservist is. Ook stelt Zadkine diverse locaties van de school aan Defensie ter beschikking voor crisisoefeningen [181]. De ondertekening van de overeenkomst werd gevolgd door een Defensie-banenmarkt [182].

Overigens houdt de belangstelling van Defensie voor het onderwijs niet op bij het mbo. Ook op middelbare scholen en basisscholen is Defensie steeds vaker aanwezig voor bijvoorbeeld gastlessen, presentaties en sportactiviteiten. Deze richten zich in eerste instantie op educatie, of propaganda, maar vervullen ook een rol in werving, door het al jong aanwakkeren van belangstelling voor een militaire loopbaan. Met de uitgebreide wervingspraktijken op mbo, hbo en universiteit moet die belangstelling vervolgens warm gehouden en zo mogelijk leiden tot daadwerkelijke recrutering.

[178] https://www.ftm.nl/artikelen/peperdure-defensiecampagnes-leveren-nauwelijks-nieuwe-soldaten-op
[179 https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/defensie-drilt-studenten-als-kindsoldaten
[180] https://www.trouw.nl/binnenland/legeropleiding-mbo-ingekort-op-aandringen-van-defensie-onverantwoord~b7e4f120/
[181] https://www.defensie.nl/nieuws/20260520-mbo-school-en-defensie-zien-meerwaarde-in-elkaar
[182] https://www.zadkine.nl/nieuws/2026-05-20-zadkine-en-defensie-werken-samen-aan-talent-ontwikkeling-en-weerbaarhe id

Conclusie

Dit zwartboek laat zien dat er sprake is van een snelle militarisering in het hoger onderwijs. Universiteiten en hogescholen zetten grote stappen in samenwerking met en werk voor Defensie en de militaire industrie. In hun uitingen naar buiten omarmen nagenoeg alle colleges van bestuur het dominante oorlogsnarratief en de retoriek van regering en Defensie over de noodzaak van het versterken van de 'weerbaarheid'. Er worden nauwelijks vragen gesteld bij de juistheid van prémisses, zoals de vermeende militaire dreiging vanuit Rusland, of bij de koers waarin dit gegoten wordt, waarbij alternatieven of aanvullingen voor militarisering en oorlogsvoorbereiding, zoals conflictpreventie en diplomatie, volledig naar de zijlijn zijn gedreven.

Samenwerking wordt gegoten in brede overeenkomsten en een onnavolgbare kluwen van concrete projecten, contracten, overeenkomsten en samenwerkingsovereenkomsten, vaak gekaderd in of gekoppeld aan van oorsprong civiel gericht(e) onderzoek(ssamenwerking). In dit zwartboek zijn een aantal, gevarieerde voorbeelden op een rij gezet. Deze vormen echter slechts het topje van de ijsberg. Er is veel vervolgonderzoek nodig om de banden tussen universiteiten, Defensie en wapenindustrie beter en vollediger in kaart te brengen.

Wat al zichtbaar is, is echter voldoende om vragen en weerstand op te roepen. Dit is een breder verschijnsel. De afgelopen jaren zijn de banden van universiteiten en hogescholen met de fossiele industrie en met Israëlische entiteiten brandpunten van verzet geweest. Staf en studenten vinden het onacceptabel dat hun werkgever of onderwijsinstelling bijdraagt aan klimaatverandering en genocide. Deze acties hebben effect gehad: universiteiten liggen op deze punten onder een vergrootglas en colleges van bestuur voelden zich genoodzaakt maatregelen te nemen. De invulling daarvan laat veel te wensen over, universiteiten wringen zich bijvoorbeeld in allerlei bochten om toch nieuwe samenwerkingsprojecten met Israëlische entiteiten te starten, en toont ook de algemene oppervlakkigheid van ethische toetsing aan. Deze beperkt zich bijvoorbeeld meestal tot een nauwe check van onderzoeksopzet, scoop en eventuele interactie met personen, maar laat vragen over met wie wordt samengewerkt of waar onderzoek voor gebruikt gaat of kan gaan worden vaak grotendeels buiten beschouwing.

Net als met de banden met de fossiele industrie en Israël hebben ook veel mensen, om uiteenlopende redenen, moeite met de samenwerking met Defensie en de wapenindustrie. Ze zijn principieel tegen elke samenwerking, spreken zich uit tegen bepaalde onderdelen of aspecten of voelen zich op z'n minst ongemakkelijk met de snelheid waarmee intensivering van de samenwerking plaatsvindt of stellen vragen over transparantie over samenwerking, openheid van onderzoek of het bewaren van wetenschappelijke onafhankelijkheid.

Universiteitsbesturen reageren hier over het algemeen 'begripvol' op, benadrukken het vasthouden aan academische principes en onafhankelijkheid en zeggen ruimte te willen bieden voor debat en voor mensen die om principiële redenen niet bij militair onderzoek betrokken willen zijn. Al te concreet moet die kritiek dan weer niet worden, zo schrijven diverse stafleden in het voorwoord bij dit zwartboek, want dan kom je in de problemen.

Tegelijkertijd trekken colleges van bestuur zich niet of nauwelijks iets aan van bezwaren die geuit worden in de vele, soms door henzelf gefaciliteerde, discussiebijeenkomsten of via andere kanalen, zoals ingezonden artikelen in universiteitskranten. Veel wollig en academisch taalgebruik kan echter niet verbloemen dat universiteits- en hbo-besturen zich grif aan de leiband van Defensie en wapenindustrie laten leggen.

Defensie krijgt via financiering, wetgeving, sturing, werving en normalisering steeds meer invloed op onderwijs en onderzoek, terwijl het publieke en bestuurlijke debat daarover achterblijft. Hoewel stafleden en studenten forse kritiek uiten, gaat het bestuurlijke debat, met een zwaar aangezet beroep op een dreiging van buitenaf, over de vraag hoe en niet over de vraag of het wenselijk is dat Defensie zich steeds dieper nestelt in onderwijsinstellingen.

De discussie over de samenwerking tussen universiteiten, hogescholen, Defensie en de wapenindustrie speelt zich niet in een vacuüm af. Het gaat ook om de vraag waar onderwijs en onderzoek aan bijdraagt. Onder het mom van weerbaarheid versterken de krijgsmacht en de militaire industrie hun maatschappelijke, economische en bestuurlijke posities. De consequenties hiervan zijn groot. De politieke koers, waarin militarisering en oorlogsvoorbereiding leidend zijn, drijft beleidsalternatieven, zoals diplomatie en ontwapening, naar de zijlijn. De extra ruimte voor defensie en wapenbedrijven gaat ten koste van democratie, rechtsbescherming, natuur, klimaat, veiligheid, arbeidsrechten, privacy en leefbaarheid. Exploderende militaire uitgaven, ten koste van geld voor onderwijs, sociale zekerheid en zorg, gaan gepaard met lange boodschappenlijsten voor wapens, en garanderen stijgende winsten en aandelenkoersen voor wapenbedrijven.

Minder regels voor wapenuitvoer openen de deur voor export van Nederlandse wapens naar landen in oorlog, repressieve regimes en mensenrechtenschenders.

Hogeronderwijsinstellingen kunnen een belangrijke rol spelen in het streven naar vrede, rechtvaardigheid en duurzaamheid. Colleges van bestuur benadrukken dat het hun plicht is bij te dragen aan een betere wereld. Die wordt niet bereikt met het omvormen van universiteiten, hogescholen en mbo's tot wervings-, opleidings- en onderzoekscentra voor Defensie en de wapenindustrie. Alle denk-, innovatie- en uitvoeringskracht is nodig om de grote uitdagingen van de toekomst het hoofd te bieden, zoals klimaatverandering, geopolitieke spanningen, de groei van autoritaire en onderdrukkende regimes, erosie van democratie en mondiale ongelijkheid.

Stop

Wapenhandel

LSVb

landelijke studentenvakbond